

Dr. Petras RAGAUSKAS

Teisės instituto

vyresnysis mokslo darbuotojas

Gedimino pr. 39 / Ankštoji g. 1,

LT-01109 Vilnius

Tel. (8 5) 210 16 73

El. p. petras@teise.org

AMICUS CURIAE INSTITUTAS UŽSIENIO ŠALIŲ IR TARPTAUTINĖJE TEISĖJE: (DIS)KVALIFIKUOJANTYS POŽYMIAI IR GRETIMI INSTITUTAI

Straipsnyje aptariami kai kurie Lietuvoje vis dar menkai žinomo amicus curiae instituto aspektai. Trumpai (šiame etape daugiausia netiesiogiai – pateikiant įvairių pavyzdžių) apibūdinamas šio instituto paplitimas, pristatomi pagrindiniai amicus curiae bruožai užsienio šalių ir tarptautinėje teisėje. Aptariama subjektų, atliekančių šį vaidmenį, įvairovė, analizuojama, kuo amicus curiae skiriasi nuo šalių, byloje dalyvaujančių trečiųjų asmenų, ekspertų ar liudytojų. Trumpai apibūdinamas amicus curiae ir lo-bistinės veiklos santykis.

Straipsnis sumanytas kaip pirmasis straipsnių ciklo elementas. Kituose straipsniuose numatoma analizuoti šio teisinio instituto taikymo apimtį ir praktiką užsienio šalyse bei tarptautinėje teisėje, jo funkcijas (t. y. kokias problemas jis padeda ar bent potencialiai galėtų padėti spręsti), taip pat jo perspektyvas Lietuvoje.

1. ĮVADAS

Lietuvoje didelei daliai teisininkų menkai pažįstamas, o kai kam ir apskritai negirdėtas, *amicus curiae*¹ terminas² gerai žinomas ir gana plačiai paplitęs tarptautinėje teisėje bei

¹ Į lietuvių kalbą *amicus curiae* pagal prasmę galima būtų versti kaip terminą *teismo draugas* ar *teismo bičiulis*, tačiau atsižvelgiant į Vakarų teisės tradicijoje visuotiniu tapusį lotyniškos teisės terminijos pripažinimą straipsnyje bus vartojamas lotyniškas terminas.

² Verta paminėti, kad vienintelis Lietuvos Respublikos teisės aktas, kuriame šis terminas paminimas – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos

įvairių užsienio šalių teisinėse sistemose (nuo *bendrosios teisės* tradicijai atstovaujančių Jungtinių Amerikos Valstijų, Jungtinės Karalystės ar Kanados iki *kontinentinės teisės* tradicijai priskiriamų Prancūzijos ar Brazilijos, taip pat nuo tarptautinių baudžiamųjų tribunolų iki Europos Žmogaus Teisių Teismo ar netgi Europos Komisijos, kai ji atlieka kvaziteismines funkcijas). Pats šiuo terminu žymimas reiškinys gali būti analizuojamas įvairiais aspektais: socialiniu, politiniu, teisiniu arba kultūriniu. Netgi apsiribojant jo svarstymais teisiniame kontekste, reikšmingų aspektų yra daugiau nei vienas ar du. Vis dėlto teisinis šio fenomeno vertinimas bene labiausiai įprastas būtų procesinių įstatymų kontekste. Kiek bendresne prasme (ypač demokratijos teorijos požiūriu) ne mažiau svarbus gali būti ir kitas determinuojantis veiksnys – dalyvavimas arba įsitraukimas, *inter alia*, dalyvavimas valstybės valdyme (konkrečiai – teismo darbe).

Lietuvoje nuolat kyla diskusijų apie tai, kaip visuomenę ir atskirus jos segmentus paakinti aktyviau dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus, kaip sudaryti tam tinkamesnes sąlygas (tinkamumą šiuo atveju suvokiant ne vien kaip įsitraukimo galimybių plėtimą, bet ir tam tikras garantijas, kad pasirinktos įsitraukimo formos pernelyg neapsunkins paties proceso ir neužkraus neproporcingos naštos jo dalyviams bei kartu pernelyg nepakenks jo efektyvumui). Iš tiesų pastaruoju metu pragiedruliai teisėkūros srityje Lietuvoje gana akivaizdūs. Deja, teismo darbas – teisingumo vykdymas – visuomenei (pačia plačiausia prasme) dar menkai prieinamas.

Gana dažnai girdėti siūlymų įsivesti teismo tarėjų arba prisiekusiųjų institutą.³ Vis

Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime sakoma: „*Prokuroras, teismo pavedimu organizuodamas ir (arba) kontroliuodamas ikiteisminį tyrimą, privalo užtikrinti, kad teismo pavedimas būtų įvykdytas tinkamai ir laiku, jis veikia kaip amicus curiae. Kai teismas priima sprendimą pavesti atlikti ikiteisminį tyrimą, baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme nutrūksta, kol bus baigtas ikiteisminis tyrimas ir, jeigu taip bus nuspręsta, kaltinamasis aktas su bylos medžiaga bus perduoti teismui.*“

Būtent šiam fenomenui skirtų publikacijų lietuvių kalba taip pat nerasime, išskyrus trumpą jo paminėjimą civiliniam procesui skirtuose darbuose (žr., pavyzdžiui: *Mikelėnas V. Civilinis procesas*. 1 tomas. Vilnius: Justitia, 1997, p. 205).

³ Ilgą laiką tai buvo tik atskirų visuomenės atstovų ar pavienių Seimo narių keliamos idėjos, tačiau pastaruoju metu šis klausimas pateko į aukščiausių pareigūnų viešos kalbėsenos sritį. Antai, pasak dabartinės valstybės vadovės, aktyvus visuomenės dalyvavimas teismų veikloje taip pat užtikrintų skaidrų, atvirą ir demokratišką jų darbą. Jos manymu, viena galimų tokio dalyvavimo formų – visuomenės atstovų įtraukimas į teismų veiklą. Mažiau nei prieš metus Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė informavo, kad dėl platesnio visuomenės dalyvavimo teismų procese – tarėjų instituto įvedimo – bus sudaryta speciali

dėlto labai svarbu diskusijos šia tema (ir pasirinkimų sąrašo) nenuskurdinti iki minėtų formų. Juolab kad jos yra ganėtinai radikalios ir brangiai kainuoja. Maža to, tai, kad jos užtikrina maksimaliai intensyvų visuomenės įsitraukimą, toli gražu nereiškia, kad toks įsitraukimas visuomet bus efektyviausias; ne tik netrukdyt, bet ir padės pasiekti deramą rezultatą. Juo labiau kad yra ir kitų formų. Kai kurios (bent nominaliai) numatytos netgi mūsų įstatymuose. Pavyzdžiui, teisė teikti ieškinį ginant viešąjį interesą, kuri, tiesa, šiuo metu labai apribota,⁴ tačiau Vyriausybės programoje numatytas jos plėtimas suteikiant šią teisę piliečiams, mat pagal nacionalinės teisės aktus (t. y. atmetant tam tikrus tarptautinius instrumentus) dabar ją iš esmės turi tik prokuroras.

Maždaug prieš dešimtmetį Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas mūsų teisinėje sistemoje pradėjo nuosekliai (kaip tai vėliau paaiškėjo)⁵ diegti⁶ Lietuvos

darbo grupė. Plačiau žr. Respublikos Prezidento spaudos centro 2010 m. spalio 4 d. pranešimą spaudai [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lrp.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/visuomenes_dalyvavimas_teismu_veikloje_-_skaidresni_teismu_procesai.html>.

⁴ Plačiau žr. *Ragauskas P.* Teisė dalyvauti valdant šalį ir kitaip tvarkant viešuosius reikalus // Žmogaus teisės Lietuvoje (autorių kolektyvas; sudarytojas A. Čepas). Vilnius: JTVP, Teisės institutas, UAB „Naujos sistemos“, 2005, p. 27 (tekstas su 42 ir 43 išnašomis).

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas, 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, 2004 m. vasario 13 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas, 2006 m. kovo 14 d. nutarimas, 2006 m. kovo 28 d. nutarimas ir kiti aktai.

⁶ Terminas „propaguoti“ labiau atitiktų ankstesnį teisinės valdžios funkcijų suvokimą, bet vyraujanti viešoji opinija (tiek tarp politikų, tiek tarp teisininkų) rodo, kad jis tapo pernelyg ankštas ir Konstitucinio Teismo apibūdinto precedento (ypač turint omeny jo pagrindimą konstituciniais teisinės valstybės bei asmenų lygybės principais) *de facto* poveikis išeina už išorinio spaudimo nekeliančio *propagavimo* ribų. Nors apskritai reikia pripažinti, kad tam tikros Konstitucinio Teismo propagautos idėjos bėgant laikui buvo realiai įkūnytos galiojančiuose įstatymuose, kaip antai referendumų skirstymas į sprendžiamuosius, patariamuosius ir ratifikacinius (žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimą „Dėl 1994 m. birželio 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo pakeitimo ir papildymo“ 1, 9, 12 ir 39 punktų nuostatų, kuriomis buvo pakeisti ar papildyti referendumo įstatymo 1, 9, 12 ir 32 straipsniai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kurio konstatuojamojoje (*sic!*) dalyje teigiama, kad „Referendumai skirstomi į sprendžiamuosius, patariamuosius ir ratifikacinius. Sprendžiamieji referendumai, per kuriuos tauta visuotinio balsavimo būdu priima įstatymus, demokratinių tradicijų šalyse kaip politinis teisinis institutas sutinkami retai. Labiau paplitę patariamieji referendumai, kuriems teikiama svarstyti svarbiausi šalies gyvenimo klausimai, ir ratifikaciniai, kurių metu tauta išreiškia pritarimą ar nepritarimą parlamentą priimtam įstatymui“).

Šiek tiek nukrypstant nuo straipsnio temos, šiame kontekste tiktų paminėti, kad pasinaudojęs akademiškumo protruokyje Konstitucinio Teismo paslaugiai pateikta referendumų klasifikacija ir ją įtvirtinęs galiojančiame įstatyme Seimas sukūrė potencialią problemą ir koliziją su Konstitucija: juk Konstitucijoje kalbant apie referendumo institutą vartojamas vienareikšmis terminas „sprendžia“; tačiau *kaip* ir *ar apskritai* sprendimų priėmimo galia gali būti suderinta su „patariamuoju referendumu“, Konstitucinis Teismas minėtame nutarime nesvarstė. Žinoma, galima sakyti, kad jis tepristatė klasifikaciją nesakydamas, jog ji atitiktų ir mūsų Konstituciją. Tačiau, sutikime, įprastiniai tokio paslaugaus paaiškinimo sukuriama lūkesčiai jį verstų interpretuoti kitaip. Būtent taip, kaip tai padarė Lietuvos Respublikos Seimas.

nacionalinei teisei iki tol svetimu dalyku laikytą precedento doktriną. Maža to, kad situaciją iš esmės keičianti doktrina formuota iš esmės nedalyvaujant ir neturint galimybės išsakyti nuomonės bei (kontr)argumentuoti kitoms valstybės valdžios institucijoms, netgi tiesiogiai byloje dalyvaujanti viena iš valstybės valdžios institucijų progos pareikšti nuomonės beveik neturėjo, mat (kalbant precedentinės teisės terminais) ši Konstitucinio Teismo pozicija iš esmės buvo pateikta kaip *obiter dicta* ir byloje dalyvaujantys asmenys neturėjo apibrėžto pagrindo jos aptarti (tiesą sakant, net nežinojo, kad baigiamajame teismo akte apie tai bus kalbama). Nors pats šis atvejis vertas išsamesnio aptarimo, gerokai svarbiau yra tai, kad jis akivaizdžiai iliustruoja su precedento doktrina kylančią esminę problemą: tiesioginio demokratinio Tautos mandato neturinčiam teismui aktyviai žengiant į teisėkūros sritį (žinoma, su sąlyga, kad tokiam veiksmui pritariama), privalu ieškoti būdų platesniam interesų atstovavimui tokios teisėkūros procese. Juk jei sakoma, kad parlamentas ir vykdomoji valdžia teisės negali kurti už uždarų durų, ta pati taisyklė turėtų būti taikoma ir bet kuriai kitai šią funkciją įgyvendinančiai institucijai. Vadinas, ir teismui.

Šiame kontekste reikia pastebėti, kad viena universaliausių, paprasčiausių ir bene mažiausiai kainuojančių teismo atsivėrimo formų – *amicus curiae* – iki šiol Lietuvoje nebuvo eksplisitiškai svarstoma. (Žinoma, koks nors padūsavimas, kad, pavyzdžiui, JAV ši tema tirama išsamiai, jai skiriant šimtus straipsnių bei komentarų ir netgi ištisas knygas,⁷ būtų nevertas popieriaus. Kad ir dėl to, jog pozityviosios teisės požiūriu pas mus paprasčiausiai mažai ką galima tirti, vadinas, ir objektyvūs poreikiai akivaizdžiai skiriasi). Na, o čia kaip tik pradedamas minėto instituto pristatymas, kartu imamos kurti prielaidos diskusijai dėl galimų Lietuvos pozityviosios teisės pokyčių. Šis straipsnis yra pirmasis numatomos straipsnių serijos elementas; serijos, kurioje bus bandoma atsakyti į klausimą *kas yra* (ir atvirksčiai – *kas nėra*) *amicus curiae*, kokia jo kilmė, kokie gretutiniai teisiniai institutai, kokia šio teisinio instituto taikymo apimtis ir praktika užsienio šalyse bei tarptautinėje teisėje, kokios jo funkcijos (t. y. kokias problemas jis padeda spręsti) ir kokias grėsmes kelia, galiausiai – kokios *amicus curiae* perspektyvos Lietuvoje.

Ir dar. Įdėmesnis skaitytojas be vargo pastebės, kad kalbant apie užsienio šalių patirtį daugiausia dėmesio skiriama Jungtinėms Amerikos Valstijoms. Šią padėtį lemia visai ne autoriaus simpatijos šios šalies teisei sistemai ar ypatingas jos išmanymas. Priežastis gerokai paprastesnė – atrodo, nebus klaida pasakyti, kad šios šalies teisinėse sistemose (visų pirma federalinėje, bet taip pat ir atskirų valstijų) *amicus curiae* institutas taikomas plačiau nei bet kurioje kitoje pasaulio teisinėje sistemoje. Ir taikomas ne pirmą šimtmetį. Kaip minėta, daug dėmesio ten skiriama

⁷ Žr., pavyzdžiui, *Collins Paul M. (Jr.). Friends of the Supreme Court: Interest Groups and Judicial Decision Making.* New York: Oxford University Press, 2008.

ir mokslinei jo analizei. Tai reiškia, kad ir aprašyti šiame straipsnyje ar bent paminėti tenka daugelį dalykų.

2. *AMICUS CURIAE* SĄVOKOS KLAUSIMAS

Paradoksalu, bet vargu ar galima rasti bent vieną jurisdikciją, kurios norminiai teisės aktai pateiktų konkretų *amicus curiae* apibrėžimą ar bent aiškių, tikslių ir pakankamai išsamių orientyrų sprendžiant, kas ir kokiomis sąlygomis gali įgyti šį statusą, kas yra ir kas nėra *amicus curiae*. Taip pat nerasime ir nuoseklią bei visuotinai pripažintą teismų praktiką kuriančių precedentų. Taigi tiksli ir vienareikšmė samprata nebūdinga netgi konkrečioms teisinėms sistemoms, nekalbant apie visuotinį skirtingų teisinių sistemų sutarimą. Pažymėtina, kad netgi Jungtinėse Amerikos Valstijose, kuriose aptariamas institutas bene labiausiai išplėtotas ir plačiausiai taikomas praktikoje, tiek įstatymų leidėjas, tiek ir teismai vengia pateikti griežtesnį *amici* vaidmens teismo procese apibūdinimą.⁸

Šiuo požiūriu visiškai natūralu, kad nėra ir vienos bendros sąvokos, kuri glaustai apibūdintų atitinkamo teisinio instituto sampratą (įvardytų esminius jos elementus ir bruožus).

Amicus curiae instituto turinį ir prasmę bene glausčiausiai atskleidžia arba teisės žodynai ir enciklopedijos, arba doktrininio pobūdžio darbai. Retkarčiais galima rasti ir teismų praktikos pateikiamų apibūdinimų. Deja, juose kalbama apie pernelgų skirtingus (neretai – vienas kitam prieštaraujančius) bruožus ir elementus, tad *amicus curiae* apibrėžimo neišaina paprasčiausiai susintetinti. Jei užduotis būtų vien sintetinimas, kas nors greičiausiai jau būtų tai atlikęs.

Antai daugiau nei pusanatro šimtmečio senumo *Bouvier* teisės terminų žodyne *amicus curiae* apibrėžtas kaip veikla ar praktika, kurią taikant specifinis subjektas (stebėtojas, proceso požiūriu pašalinis asmuo, angl. *stander by*) tam tikromis sąlygomis (paprastai, kai teisėjas abejoja arba klysta teisės klausimu) gali suteikti teismui tam tikros informacijos. (Žodyne pateikiama ir specifiskesnė šio termino vartojimo sritis, kai asmuo į teismą kreipiasi nepilnamečio naudai, nors su pastaruoju nėra susijęs jokių teisiškai reikšmingu ryšiu).⁹

Encyclopaedia Britannica pateikiamas apibūdinimas, konstruojamas remiantis

⁸ Žr., pavyzdžiui, *Lowman Michael K.* The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // *American University Law Review*, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1256.

⁹ Plg.: „[amicus curiae], practice. A friend of the court. One, who as a stander by, when a judge is doubtful or mistaken in a matter of law, may inform the court. 2 Inst. 178; 2 Vin. Abr. 475; and any one, as amicus curia, may make an application to the court in favor of an infant, though he be no relation. 1 Ves. Sen. 313“ (žr.: *Bouvier J.* A law dictionary, adapted to the constitution and laws of the United States of America, and of the several states of the American union; with references to the civil and other systems of foreign law. Vol. 1. Philadelphia: Deacon & Peterson, 1854, p. 99).

ne procesu, o subjektu ir teisinio instituto tikslu: *amicus curiae* yra tas, kas talkina teismui teikdamas informaciją arba patarimą teisės ar fakto klausimais. Išskiriant iš kitų teisinių institutų, pabrėžiama, kad toks subjektas nėra bylos šalis ir tuo skiriasi nuo tiesioginių interesų bylos baigtimi turinčio ir dėl to leidimą dalyvauti byloje kaip ginčo *in res* šaliai gavusio trečiojo asmens (angl. *intervenor* arba *intervener*).¹⁰

O štai Jungtinių Amerikos Valstijų teisininkų bendruomenės autoritetingiausių teisės terminų žodynu laikomas *Blacko teisės terminų žodynas* (angl. *Black's Law Dictionary*) ne tik integruoja kai kuriuos abiejuose minėtuose žodynuose esančius elementus, bet ir akivaizdžiai liudija vykstančius aptariamo instituto pokyčius: štai 1910 m. (2-ajame leidime) *amicus curiae* apibrėžtas kaip subjektas, kuris paprastai proceso požiūriu yra pašalinis asmuo (angl. *by-stander*), kaip šio subjekto skiriamasis požymis įvardyta tai, kad jis turi informacijos teisiniu klausimu, kuriuo teismas klysta arba abejoja, savų interesų gynimas laikytas tik fakultatyvine *amicus* instituto raiškos forma,¹¹ o štai 2004 m. (8-ajame leidime) žodyne nurodoma, kad į procesą *amicus* teismo įtraukiamas, jei turi reikšmingą (*sic!*) interesą byloje nagrinėjamu klausimu.¹²

Prancūzijoje populiarus *Serge Braudo privatinės teisės žodynas* terminą *amicus curiae* skiria apibūdinti subjektui, kurį „civilinė jurisdikcija gali įsileisti be formalumų“.¹³ Išskirtinis šio apibūdinimo bruožas tas, kad čia terminui apibrėžti vartojamos (ir) negatyvios kategorijos (t. y. nurodoma, kuo *amicus curiae* nėra).

¹⁰ Plg.: „[amicus curiae], (Latin: “friend of the court”), one who assists the court by furnishing information or advice regarding questions of law or fact. He is not a party to a lawsuit and thus differs from an intervenor, who has a direct interest in the outcome of the lawsuit and is therefore permitted to participate as a party to the suit“. Plačiau žr.: Encyclopaedia Britannica [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/20554/amicus-curiae>>.

¹¹ Plg.: „A by-stander (usually a counsellor) who interposes and volunteers information upon some matter of law in regard to which the judge is doubtful or mistaken, or upon a matter of which the court may take judicial cognizance. Counsel in court frequently acts in this capacity when they happen to be in possession of a case which the judge has not seen, or does not at the moment remember. It is also applied to persons who have no right to appear in a suit, but are allowed to introduce the evidence to protect their own interests“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://blackslawdictionaryonline.com/blackslaw-dictionary-read-online/>>.

¹² Plg.: „A person who is not a party to a lawsuit but who petitions the court or is requested by the court to file a brief in the action because that person has a strong interest in the subject matter“ (žr.: *Garner Bryan A. (ed.). Black's Law Dictionary (8th ed.). Thomson West, 2004, p. 93*).

¹³ Plg.: „Terminologie latine pour désigner la personnalité que la juridiction civile peut entendre sans formalités dans le but de rechercher des éléments propres à faciliter son information. Par exemple pour connaître les termes d'un usage local ou d'une règle professionnelle non écrite. L'amicus curiae n'est ni un témoin ni un expert, et il n'est pas soumis aux règles sur la récusation“ (žr.: *Braudo, S. Dictionnaire du droit privé* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.dictionnaire-juridique.com/definition/amicus-curiae.php>>.

Kadangi (kaip liudija ir ką tik pateiktų apibrėžimų fragmentai) sampratos ir skirtingose jurisdikcijose taikoma praktika reikšmingai skiriasi, prasmingiau ne lyginti pačius apibrėžimus kaip tam tikrą loginę visumą, o įvertinti *amicus curiae* statusą kvalifikuojančius ir diskvalifikuojančius požymius, t. y. pabandyti struktūruotai įvertinti specifinius šių subjektų sampratos elementus.

3. INTERESAI VS. NEŠALIŠKUMAS

Vienas fundamentaliausių klausimų, kylančių kvalifikuojant *amici* – galimas suinteresuotumas. Paradoksaliausia, kad pozicijų išsiskyrimas šiuo klausimu būdingas ne tik skirtingoms jurisdikcijoms, bet ir toje pačioje jurisdikcijoje veikiantiems subjektams. Maža to, ne vien mokslininkams ar kitiems komentatoriams, bet netgi teismams. JAV prieštaringos koncepcijos palaikomos itin akivaizdžiai: vieni tvirtina, kad *amicus* – nešališkas teismo tarnas,¹⁴ kiti – kad jis teisme gali pristatyti ir šališkus arba savo interesams ginti skirtus požūrius,¹⁵ tretieji – kad specifinio intereso neturintis subjektas apskritai negali būti kvalifikuojamas kaip *amicus curiae*.¹⁶ Kartais šios skirtingos koncepcijos tam tikru mastu (kaip savotiška aukso vidurio paieška) pasireiškia netgi toje pačioje (*sic!*) byloje.¹⁷

Tiesa, sakoma, kad tais atvejais, kai interesai laikomi suderinamais su *amicus* statusu, jie turėtų būti atskleidžiami.¹⁸ Antai Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo

¹⁴ Žr., pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų 6 apygardos Apeliacinio teismo bylą *United States v. Michigan*, 940 F. 2d 143 (6th Cir. 1991) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ftp.resource.org/courts.gov/c/F2/940/940.F2d.143.90-1537.90-1367.90-1366.html>>.

¹⁵ Žr., pavyzdžiui, *Lowman Michael K.* The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // *American University Law Review*, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1243 (ypač 1 išnaša) ir 1260 (ypač 101 išnaša).

¹⁶ Žr., pavyzdžiui, *O'Connor C.* and *Epstein L.* Court Rules and Workload: A Case Study of Rules Governing Amicus Curiae Participation // *The Justice System Journal*, 1983, vol. 8, issue 1, p. 36.

¹⁷ Kaip pavyzdį galima pateikti Jungtinių Amerikos Valstijų 7 apygardos Apeliacinio teismo pirmininko Richardo Posnerio 1997 m. nagrinętą *Ryan* bylą. Joje *amicus* (tai buvo futbolo treneris, kurio sutartis buvo ginčo dalykas tarp dviejų institucinių šalių) advokatų sukritikavęs už pernelyg šališką faktų vertinimą ("*highly partisan* <...> *account of the facts*"). Richardas Posneris čia pat pritarė Jungtinių Amerikos Valstijų 3 apygardos Apeliacinio teismo pozicijai, kuris atsisakė leisti Harvardo teisės profesorei pateikti *amicus* nuomonę aborto byloje pasiremdamas tuo, kad jos nurodytas interesas buvo vien akademinis (plačiau žr.: *John H. Ryan v. Commodity Futures Trading Commission*, 125 F. 3d, p. 1063 // cituojama pagal *Munford Luther T.* When Does the Curiae Need an Amicus? // *The Journal of Appellate Practice and Process*, 1999, vol. 1, issue 2, p. 279–280).

¹⁸ *Munford Luther T.* When Does the Curiae Need an Amicus? // *The Journal of Appellate Practice and Process*, 1999, vol. 1, issue 2, p. 280 (ypač 5 išnaša).

Teismo darbo tvarkos taisyklėse įtvirtinta pareiga atskleisti *amicus curiae* nuomonių (angl. *amicus curiae briefs*) užsakovus ir finansinius rėmėjus.¹⁹ Čia verta pasakyti, kad dar XX a. pradžioje *amicus briefs* buvo įvardijami pagal juos surašiusių advokatų pavardes, tačiau 4-ajame dešimtmetyje jų priskyrimas remiančioms organizacijoms tapo įprasta praktika.²⁰ Kita vertus, reikėtų paminėti ir tą aplinkybę, kad 2010 m. Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas patvirtino naują savo darbo tvarkos taisyklių redakciją ir jose numatė, kad *amicus briefs* gali būti pateiktas tik tuo atveju, jei yra surašytas praktikuoti šiame teisme teisę turinčio advokato.²¹ Kitaip sakant, Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiasis Teismas nors ir netiesiogiai, bet gana akivaizdžiai patvirtina, kad *amicus curiae* jo visiškai nedomina kaip konkretus subjektas, o tik kaip tam tikro intereso atstovas.

Kaip jau minėta, kartais specifinis interesas laikomas būtinu tinkamo *amicus* atributu. Ir *Nothern Security Company* byla nėra vienintelė ryški tokios nuostatos iliustracija. Štai buvęs Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo pirmininkas Williamas H. Rehnquistas jau senokai (t. y. gerokai iki įsigaliojant 2010 m. šio teismo taisyklių redakcijai) yra išsakęs poziciją, kad „*amicus curiae* terminas, pažodžiui reiškiantis „teismo bičiulis“, – tai tas, kas nėra ginčo šalis, tačiau mano, kad teismo sprendimas gali paveikti jo interesus“.²² Galima nesunkiai pastebėti akivaizdų šios sampratos radikalumą: specifinis interesas yra būtinas *amicus curiae* elementas, t. y. jei subjektas negali įrodyti turįs atitinkamą interesą, jam neturėtų būti pripažintas ir aptariamas statusas. Kitaip sakant, intereso turėjimas ne paprasčiausiai toleruojamas, o keliamas kaip būtinoji sąlyga. Vertinant tokią poziciją galima tik nusistebėti: jei jau Williamas H. Rehnquistas turėjo tokią aiškią nuomonę, kodėl JAV Aukščiausiojo Teismo vienašališkai tvirtinamose jo darbą reglamentuojančiuose taisyklėse ši samprata neatskleista bent kiek aiškiau? Vienas tikėtiniausių atsakymų – tarp teisėjų paprasčiausiai nebuvo vienareikšmio sutarimo šiuo klausimu. Beje, sprendžiant iš ką tik minėtų korekcijų, šiuo metu tas sutarimas yra didesnis.

Bet kuriuo atveju akivaizdu, kad intereso klausimu vyko tam tikra transformacija. Ir nors pripažįstama, kad tradicinis anglų ir amerikiečių bendrosios teisės *amicus*

¹⁹ Nuostata įtvirtinta 37 taisyklės 6 paragrafe. Žr.: Rules of the Supreme Court of the United States. Adopted at 12th of January, 2010; Effective from 16th of February, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourt.gov/ctrules/2010RulesoftheCourt.pdf>>.

²⁰ O'Connor C. and Epstein L. Court Rules and Workload: A Case Study of Rules Governing Amicus Curiae Participation // The Justice System Journal, 1983, vol. 8, issue 1, p. 36.

²¹ Nuostata įtvirtinta 37 taisyklės 1 paragrafe. Žr.: Rules of the Supreme Court of the United States. Adopted at 12th of January, 2010; Effective from 16th of February, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourt.gov/ctrules/2010RulesoftheCourt.pdf>>.

²² Rehnquist William H. The Supreme Court. New York: Knopf, 2001, p. 184.

buvo iš esmės nesuderinamas su suinteresuotumu,²³ sykiu pažymima, kad vėliausiai XVIII a. pradžioje (apie 1700-uosius) *amici* jau galėjo atstovauti savo pačių interesams.²⁴ Beje, Jeilio teisės žurnale prieš pusę amžiaus paskelbto šioje srityje bene žinomiausio ir labiausiai cituojamo mokslinio straipsnio pavadinimas („*Amicus curiae* nuomonė: nuo draugystės prie interesų atstovavimo“)²⁵ taip pat žymi vykusią transformaciją ir jos svarbą šiandieninio *amicus curiae* instituto turiniui. Nesutariama tik dėl jos termino.²⁶

Vis dėlto vertinant minėtą JAV (ir greta jos einančią Anglijos bei kitų bendrosios teisės tradicijai priklausančių šalių) praktiką reikia būti atsargiam. Mat viena svarbiausių *amici* interesų gynimo galimybės pripažinimą nulėmusių priežasčių susijusi su bendrosios teisės šalyse reikšmingą vietą užimančia teismo proceso šalių dvikovos teorija, apibūdinančia teismo proceso pobūdį ir lemiančia nepalankų požiūrį į aktyvų ne šalių išitraukimą į procesą. Šią teoriją gana tiksliai apibūdina XX a. pradžioje vieno teismo išsakyta pozicija: „Fundamentalus teisinį procesą grindžiantis principas yra tas, kad ginčo šalys turi teisę bylinėtis laisvai be pašaliečių įsikišimo.“²⁷

Samuelis Krislovas ir daugelis kitų autorių vienu balsu tvirtina, kad reikšmingiausias *amicus curiae* funkcijos plėtimas neatsiejamas nuo vieno rimčiausių iki šiol išlikusių adversarinės sistemos trūkumų – apriboto trečiųjų šalių interesų atstovavimo. Šis klausimas kėlė sunkumų ištisus šimtmečius ir buvo sukurta įvairių instrumentų, kurie sušvelnindavo problemos poveikį. Deja, iki galo jos neišsprėdavo. Taigi *amicus* institutas buvo imtas taikyti siekiant išvengti vieno iš neteisingumo apraiškos tipų, kurį savotiškai programavo griežtas adversarinio proceso reikalavimų laikymasis. Pirmiausia tai buvo siejama su bandymu deramai reaguoti į apsimestinius²⁸ ieškinius. Tokiu atveju *amicus curiae* galėjo nurodyti, kad teismo procesas buvo nesąžiningas

²³ *Krislov S.* The Amicus Curiae Brief: from Friendship to Advocacy // The Yale Law Journal, 1963, vol. 72, p. 697.

²⁴ *Lowman Michael K.* The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // American University Law Review, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1278 (ypač 218 išnaša).

²⁵ *Krislov S.* The Amicus Curiae Brief: from Friendship to Advocacy // The Yale Law Journal, 1963, vol. 72, p. 694–721.

²⁶ Žr.: *Banner S.* The Myth of the Neutral Amicus: American Courts and Their Friends, 1790–1890 // Constitutional Commentary, 2003, vol. 20, issue 1, p. 111–130.

²⁷ Žr.: *Consolidated Liquor Corp. v. Scotello & Nizzi*, 21 N.M. 485, 494-95, 155 Pac. 1089, 1093 (1916). Cituojama pagal *Krislov S.* The Amicus Curiae Brief: from Friendship to Advocacy // The Yale Law Journal, 1963, vol. 72, p. 696.

²⁸ Bendrosios teisės tradicijoje šie ieškiniai įvardijami kaip *collusive lawsuits*. Šitaip kategorizuojami ieškiniai, kurių pagrindu inicijuoto proceso šalys siekia ne išspręsti realų tarpusavio ginčą, o tam tikro abiem šalims naudingo rezultato.

arba kad jis kėlė susimokymo prieš trečiųjų šalių teises grėsmę.²⁹

Antai tokiose situacijose, kaip 1736 m. viename Anglijos teismų nagrinėta byla *Coxe v. Phillips*, taikyti išimtinai dvikovos principus teismui pasirodė akivaizdžiai nepriimtina. Štai trumpa bylos fabula.³⁰ Procesas byloje buvo parentas skoliniu įsipareigojimu (jo nevykdymo pagrindu buvo pateiktas ieškinys). Tačiau ieškinys ir jo pagrindu pradėtas procesas buvo apsimestinis, sudaręs sąlygas atsakovei Phillips sukelti keblumų tūlam ponui Muilmanui. Prieš kurią laiką judviejų santuoka buvo pripažinta negaliojančia nustačius faktą, kad santuokos sudarymo metu ponias Phillips turėjo gyvą sutuoktinį. Po santuokos pripažinimo negaliojančia ponas Muilmanas vedė kitą moterį, tuo sukeldamas ponios Phillips įtūžį. Iš esmės šioje byloje dėl skolinio įsipareigojimo ji kaip gynybos nuo pareikšto ieškinio argumentu rėmėsi savo santuoka su ponu Muilmanu ir jos nulemtu negalėjimu sudaryti tokio pobūdžio sutartį. Jei teismas būtų priėmęs ponios Phillips gynybos argumentus, būtų nuneigtas naujasis pono Muilmano santuokinis statusas (jam pačiam net nedalyvaujant byloje). Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, teismas leido, kad pono Muilmano interesams atstovautų *amicus curiae* (taigi, kaip matyti, tiesioginį interesą bylos baigtimi turintis asmuo *amicus* statuso negavo, bet jį įgijęs subjektas turėjo aiškų tikslą apginti būtent Muilmano interesus). Baigiant šią istoriją galima pridėti, kad *amicus* įsitraukimas buvo rezultatyvus ir ne tik ieškinys buvo atmestas, bet Coxe ir Phillips buvo pripažinti kaltais dėl teismo negerbimo.³¹

Reikia pasakyti, kad šiuo metu nemaža dalis panašių atvejų bendrosios teisės tradicijai priklausančiose šalyse sprendžiama pasitelkus *intervention* (liet. *įsitraukimas, įsikišimas*) institutą. Tačiau jis daugiausia susijęs su subjektais, kurie mūsų civilinio proceso teisėje žinomi kaip savarankiškus reikalavimus pareiškiantys tretieji asmenys. O savarankiškų reikalavimų nepareiškiančių trečiųjų asmenų kategorija specifiniam *intervener* statusui keliamus reikalavimus atitinka nepakankamai.

Tačiau netgi ir tose situacijose, kai subjektas atitinka *intervener* keliamas sąlygas, gali būti atvejų, kai asmens įsitraukimas šiuo statusu yra negalimas. Pavyzdžiui, jei pavėluojama numatytu laiku įsitraukti į bylą. Tokiu atveju taip pat pasitelkiamas *amicus curiae* institutas, nes šio proceso dalyvio įsitraukimo laikas neapribotas

²⁹ Krislov S. The Amicus Curiae Brief: from Friendship to Advocacy // The Yale Law Journal, 1963, vol. 72, p. 696.

³⁰ Sakoma, kad tai buvo pirma tokio pobūdžio byla (*amicus* veikiant ne teismo, o trečiojo asmens interesais), apie kurią pažymima teismų praktikoje (žr. Lowman Michael K. The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // American University Law Review, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1249).

³¹ Apie šią bylą žr. Krislov S. The Amicus Curiae Brief: from Friendship to Advocacy // The Yale Law Journal, 1963, vol. 72, p. 696–697.

jokiomis formaliomis taisyklėmis ir išankstinėmis sąlygomis.³²

Antra vertus, JAV (ir Kanados) patirtis šiuo požiūriu gerokai skiriasi nuo Jungtinės Karalystės ir kitų Sandraugos šalių teisinėse sistemose taikomos praktikos.³³ Jungtinėse Amerikos Valstijose nė kiek nestebina palanki teismų pozicija netgi tiesioginio ir aiškiai išreikšto interesų gynimo atveju (panaši padėtis, gal tik pasižyminti mažesniu intensyvumu, yra ir kaimyninėje Kanadoje),³⁴ o štai, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje pagrindine *amici* funkcija tebelieka nešališkas informacijos teikimas teismui. Štai lordo Salmono teigimu,³⁵ „*amicus curiae* vaidmuo – padėti teismui nešališkai atskleidžiant teisę arba, jei vienai šalių neatstovaujama, jos naujai pateikti svarstyti teisinius argumentus“,³⁶ o santykinai nesenoje ataskaitoje dėl *intervention* instituto reformos nurodoma, kad *amicus* „neturi jokių atstovautinų interesų, išskyrus teismo interesus“.³⁷

Vertinant kitų šalių ir tarptautinių bei supranacionalinių teisminių ar kvaziteisminių institucijų praktiką galima nesunkiai pastebėti, kad į klausimą dėl *amici* galiybės turėti savų interesų atsakoma įvairiai. Vis dėlto paprastai laikomasi pozicijos, kad *amici* negali turėti intereso *in res*. Kita vertus, apskritai tam tikras interesas gali būti arba sąlyga, arba bent jau nelaikomas diskvalifikavimo pagrindu. Pavyzdžiais galėtų būti konkurencijos bylų sprendimo procedūroje Europos Komisijoje³⁸ arba

³² Antai Mičigano kalėjimų byloje (žr. Jungtinių Amerikos Valstijų 6 apygardos Apeliacinio teismo bylą *United States v. Michigan*, 940 F.2d 143 (6th Cir. 1991) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ftp.resource.org/courts.gov/c/F2/940/940.F2d.143.90-1537.90-1367.90-1366.html>>) *Knop* grupei pavėlavus įsitraukti į procesą pagal Federalinių civilinio proceso taisyklių 24(a)(2) taisyklę, teismas atmetė atitinkamą jų prašymą, bet vėliau į procesą įtraukė kaip *amicus*. Plačiau žr.: *Lowman Michael K.* The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // *American University Law Review*, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1274.

³³ *Williams S. and Woolaver H.* The Role of the Amicus Curiae before International Criminal Tribunals // *International Criminal Law Review*, 2006, vol. 6, p. 152.

³⁴ Ne veltui Jungtinių Amerikos Valstijų autoriai konstatuoja, kad *amicus curiae* nebe draugas, o lobistas, advokatas. Žr., pavyzdžiui, *Lowman Michael K.* The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // *American University Law Review*, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1245.

³⁵ Tuomet jis dar buvo ne Lordų Rūmų, o Karalienės Suolo teismo narys.

³⁶ *Allen v. Sir Alfred McAlpine & Sons Ltd.* [1968] 2 QB 229, p. 266.

³⁷ A Matter of Public Interest: Reforming the Law and Practice on Intervention in Public Interest Cases. Justice and Public Law Project. London, 1996, p. 18. Cituojama pagal *Williams S. and Woolaver H.* The Role of the Amicus Curiae before International Criminal Tribunals // *International Criminal Law Review*, 2006, vol. 6, p. 152.

³⁸ 2002 m. gruodžio 16 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1/2003, apibrėžiančio konsoliduotos EB sutarties 81 ir 82 straipsniuose (atitinka galiojančios Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 101 ir 102 straipsnius) numatytą konkurencijos taisyklių įgyvendinimą, 27 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „jei Komisija laiko

Prancūzijos teisėje³⁹ taikomos specifinio intereso sąlygos.

Kitais atvejais (ypač tarptautiniuose baudžiamuosiuose tribunoluose) *de facto* pripažįstama, kad konkrečiu atveju *amicus* gali atstovauti ir tam tikriems (tačiau ne savo asmeniniams) interesams. Vis dėlto, kaip ir neseniai aptartu *bendrosios teisės tradicijai* priklausančių valstybių atveju,⁴⁰ tokia išlyga paprastai daroma siekiant užpildyti tam tikras spragas, iš kurių bene didžiausios siejamos su griežtomis ribojančiomis taisyklėmis, taikomomis tiek šalims,⁴¹ tiek ir tretiesiems asmenims (į procesą įprastai siekiantiems įstoti per *intervention* institutą). Nepaisant to, būna ir tokių situacijų, kai iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad *amicus curiae* atlieka tradicinį nešališko teismo pagalbininko vaidmenį, bet iš tiesų tas vaidmuo gerokai kompleksiškesnis.

Antai Slobodano Miloševićiaus byloje *amicus* atliko advokatui būdingas funkcijas, nes teismui atrodė nepriimtina kaltinamajam prieštaraujant paskirti jam gynėją. Atsisakymas turėti gynėją buvo Miloševićiaus gynybinės strategijos dalis (siektą pademonstruoti Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiai Jugoslavijai legalumo ir legitimumo nepripažinimą, taip pat vilkinti teismo procesą); Miloševićius dažnai atsisakydavo teikti rašytinius ar žodinius komentarus arba tiesiog nepateikdavo jokio atsakymo tiek materialinės teisės, tiek ir procedūriniais klausimais. Kadangi toks elgesys trukdė teismo proceso operatyvumui, 2001 m. rugpjūtį teismas paprašė teismo sekretoriaus paskirti advokatą, kuris teismo darbe dalyvautų kaip *amicus curiae*. Tiesa, teismas nurodė, kad šio į procesą įtraukiamo subjekto paskirtis – ne atstovavimas Slobodanui Miloševićiui ir jo gynyba, o tinkamo teismo proceso užtikrinimas (angl. *interests of securing a fair trial*), savotiška teismo apsauga nuo klaidų ir nepakankamai atidais reikšmingų klausimų vertinimo.

2001 m. rugsėjį paskirti 3 *amici curiae* teismui pagelbėti turėjo įgyvendindami keturis uždavinius: (1) preliminarioje ar kitoje ikiteisminėje proceso stadijoje teikda-

esant reikalinga, ji gali išklausti ir kitus fizinius ar juridinius asmenis. Tokių asmenų pareiškimai dėl išklausymo patenkinami, jei jie parodo esant pakankamai suinteresuotumo. Valstybių narių konkurencijos institucijos gali prašyti, kad Komisija išklaustytų ir kitus fizinius ar juridinius asmenis“. Tiesa, „pakankamo suinteresuotumo“ sąlyga yra gana neapibrėžta ir bent jau privalomumo požiūriu ganėtinai lanksti (juo labiau kad netaikoma, kai prašymas išklausti pateikiamas valstybių narių konkurencijos institucijų).

³⁹ Plg.: „la procédure d’amicus curiae <...> consiste à ouvrir le débat judiciaire à des acteurs extérieurs, dont les intérêts sont néanmoins affectés par le sujet en cause“. Žr.: Bentoglio G., Betzeze J. P. L’état et l’assurance des risques nouveaux. Exercice prospectif, 2005, p. 93 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/054000697/0000.pdf>>.

⁴⁰ Žr. su byla *Coxe v. Phillips* susijusius samprotavimus.

⁴¹ Tarkim, Tarptautiniame Teisingumo Teisme arba Pasaulinėje prekybos organizacijoje iš esmės šis statusas taikomas valstybėms.

mi bet kokius kaltinamojo atžvilgiu deramai atvirus prašymus;⁴² (2) teismo bylos nagrinėjimo ir liudytojų apklausos metu teikdami bet kokius kaltinamojo atžvilgiu deramai atvirus prašymus ar prieštaravimus įrodymams; (3) atkreipdami teismo dėmesį į bet kuriuos teisinančius ar atsakomybę švelninančius įrodymus; (4) veikdami bet kuriuo kitu būdu, kuris, jų manymu, yra tinkamas siekiant užtikrinti tinkamą teismo procesą. 2002 m. sausį *amici* vaidmuo buvo išplėstas įtraukiant papildomus uždavinius: (5) atkreipti teismo dėmesį į bet kuriuos gynybos argumentus, kuriuos pagrindęs įrodymais galėtų pateikti kaltinamasis; (6) teikti su NATO oro kampanija susijusius prašymus; be to, (7) *amici* buvo įgalinti identifikuoti liudytojus, kuriuos teismas galėtų norėti išsikviesti. 2003 m. spalį numatytas dar vienas uždavinys: (8) *amici* buvo įgalinti „gauti pranešimus iš kaltinamojo ir veikti bet kuriuo būdu, siekiant apginti ir paremti jo gynybos interesus“.⁴³

Galbūt ir galima bandyti įrodinėti, kad *amici* Miloševićiaus byloje veikė kaip tikri teismo bičiuliai ir saugojo jį nuo klaidų (taigi sykiu ir jo autoritetą). Bet įdėmesnė (ypač dviejų paskutinių uždavinių turinio) analizė akivaizdžiai rodo, kad realiai taip nebuvo (tiksliau – nebuvo *vien taip*). Juo labiau kad vėliau vieno iš buvusių *amici* statusas buvo netgi formaliai transformuotas į gynėjo.⁴⁴ O ir kai kurie su *amici curiae* susiję teismo nurodymai aiškiai būdingi tradiciniam gynėjo statusui: nurodymas kaltintojui atsakyti į *amici* pateiktus prašymus; nurodymas *amici* rašyti atsiliepimus į kaltintojo pateiktus prašymus; leidimas *amici* kaltinamojo vardu (*sic!*) pateikti prašymą dėl išteisinimo; leidimas *amici* apklausti liudytojus; ir, kontraversiškausia, leidimas *amici* pateikti apeliaciją^{45, 46}.

Valstybių įsitraukimas į procesą tarptautiniuose baudžiamuosiuose tribunoluose *amici curiae* statusu paprastai siejamas ne su savais interesais arba noru atstovauti kaltinamojo interesams (nors tai neatmestina), kiek su viešuoju interesu palaikyti tinkamą tarptautinės teisės normų ir principų taikymą.

Beje, nors vertinant tarptautinių baudžiamųjų tribunolų praktiką matyti, kad

⁴² Angl. *submissions properly open to the accused*.

⁴³ Williams S. and Woolaver H. The Role of the Amicus Curiae before International Criminal Tribunals // International Criminal Law Review, 2006, vol. 6, p. 162–163.

⁴⁴ Ten pat, p. 167.

⁴⁵ Beje, šis klausimas apskritai vertas atskiro aptarimo: apeliacinės instancijos teismas paprieštaravo tokios teisės suteikimui, nurodydamas, kad „*amici* veikia ne kaip kaltinamojo atstovai, o išimtinai teismo pagalbininkai“, tad nėra bylos šalys ir negali pateikti apeliacinio skundo. Tiesa, sykiu apeliacinės instancijos teismas pasamprotavo apie *amici* ir kaltinamojo „interesų identiškumą“. Tačiau svarbiausia, kad galiausiai apeliacinį skundą teismas išnagrino iš esmės, nors, kaip atskirojoje nuomonėje pažymėjo teisėjas Shahabuddeen, apeliaciją pateikė... įgaliojimų tam neturėję *amici curiae*. (Plačiau žr. ten pat, p. 165).

⁴⁶ Ten pat, p. 164.

nešališkumas nėra būtina sąlyga,⁴⁷ reikia turėti omenyje, kad šališkumas gali būti pagrindas atšaukti *amicus* (kaip atsitiko ir ką tik minėtoje Miloševićiaus byloje).⁴⁸

Tarptautinių baudžiamųjų tribunolų praktikos kontekste įdomu pažymėti, kad savų ar su viena iš proceso šalių sutampančių interesų akivaizdžiai turintys *amici* baudžiamajame procese apskritai vertinami ne taip palankiai kaip civiliniame. Pagrindinė tokio rezervuoto požiūrio priežastis – grėsmė iškreipti jėgų balansą sprendžiant tokius jautrius dalykus kaip baudžiamosios atsakomybės klausimai. Netgi Jungtinėse Amerikos Valstijose sutikti *amici* baudžiamajame procese toli gražu nėra taip įprasta kaip civiliniame (kartais netgi sakoma, kad ten jų paprasčiausiai nėra ar bent neturėtų būti).⁴⁹ O jei jau pavyksta rasti, tai iš esmės tik kaltinamojo pusėje, kai *amicus curiae* gina jo konstitucines laisves.⁵⁰

Reziumuojant galima konstatuoti, kad skirtingose jurisdikcijose koncepcijos *amicus curiae* suinteresuotumo požiūriu yra gana prieštaringos – nuo būtinos sąlygos iki neigimo, o pats suinteresuotumas gali pasireikšti bet kuriuo iš kelių tipų: (1) rūpestis tiesiogiai su ginčo dalyku susijusiais savo interesais;⁵¹ (2) rūpestis su ginčo dalyku tiesiogiai nesusijusiais savo interesais^{52,53}; (3) rūpestis vienos iš proceso šalių (paprastai silpnesnės) interesais; (4) rūpestis viešuoju interesu.

⁴⁷ Tas ypač aiškiai matyti Tarptautinio baudžiamąjo tribunolo Ruandai atveju. Žr. ten pat, p. 172.

⁴⁸ Ten pat, p. 164 (ypač 72 išnaša).

⁴⁹ *Covey Frank M. (Jr.)*. *Amicus Curiae: Friend of the Court* // *DePaul Law Review*, 1959, vol. 9, issue 1, p. 34.

⁵⁰ *Lowman Michael K.* *The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave?* // *American University Law Review*, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1259 (ypač 93 išnaša).

⁵¹ Verta dar sykių priminti, kad šis atvejis labai artimai susijęs su savarankiškus reikalavimus pareiškiančių trečiųjų asmenų institutu, daugelyje šalių (ne vien priklausančių *bendrosios teisės* sistemai, bet ir, pavyzdžiui, Prancūzijoje) įvardijamu *intervention* terminu. Ir pripažįstamas jis gana retai.

⁵² Čia patenka ne vien pagal mūsų civilinio proceso tradiciją savarankiškų reikalavimų nepareiškiantiems tretiesiems asmenims nepriskiriami subjektai. Kategorija gerokai platesnė, apimanti iš civilinio proceso Lietuvoje šiuo metu eliminuojamus subjektus, kurie, pavyzdžiui, turi interesą dėl precedentinę reikšmę turėsiančios atitinkamoje byloje formuojamos teisės normų taikymo praktikos pobūdžio.

⁵³ Reikia pasakyti, kad tiesioginių ir netiesioginių interesų skirtis gali būti traktuojama ir kitaip (tai tiktu situacijoje, kai suinteresuotumą *in res* turintys subjektai negali įgyti *amicus curiae* statuso): jei kuriamas precedentas subjektą gali paveikti ateityje, manoma, kad jis turi tiesioginį interesą, o kai šį subjektą domina tik tai, jog teisė būtų išaiškinta arba deklaruota tam tikru konkrečiu būdu, manoma, kad jis turi netiesioginį interesą (žr. *Williams S. and Woolaver H.* *The Role of the Amicus Curiae before International Criminal Tribunals* // *International Criminal Law Review*, 2006, vol. 6, p. 177).

4. NEGATYVIEJI SAMPRATOS ELEMENTAI: SUBJEKTAI, NELAIKOMI *AMICUS CURIAE*

Nors Lietuvos teisės doktrinoje ir teisės moksle tai nėra įprasta, teisiniame kontekste apibūdinant *amicus curiae* gana dažnai vartojamos neigiančios konstrukcijos. Nuo kitų teismo procese dalyvaujančių subjektų *amici* gali būti atskiriami nurodant, kuo jų nederėtų laikyti. Priklausomai nuo susiklosčiusių teisės tradicijų ir instituto paskirties, taip pat nuo neseniai aptartų įvairių interesų gynimo galimybių kai kuriose jurisdikcijose negatyvieji apibūdinimai laikomi vienu esminių atribojimo kriterijų.

Antai Prancūzijoje įprasta pabrėžti, kad *amicus* nėra nei liudytojas, nei ekspertas.⁵⁴ O Jungtinių Amerikos Valstijų praktikams ir teoretikams šis išskyrimas nemaž neįdomus. Jie gerokai svarbesniais ir paminėjimo vertais skiriamaisiais bruožais laiko tai, kad *amicus* nėra *res iudicata* susieta šalis, *intervener* ar teismo agentūra.⁵⁵

4.1. *Amici* ir šalys

Viena vertus, kaip minėta, Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktikoje jau senokai pabrėžiama,⁵⁶ kad *amicus* nėra bylos šalis ir todėl teismo priimtas sprendimas jos teisiškai nesuvaržo. Kitaip sakant, nedaro jai *res iudicata* poveikio.⁵⁷ Tačiau reikia turėti omenyje, kad ši teismų praktika nėra absoliučiai nuosekli. Yra bylų, kuriose pripažinta, kad jei *amicus* aktyviai dalyvauja byloje (tarkim, reikšdamas prašymus), teismo gali būti konstatuota, kad jis *tapo (sic!) šalimi*.⁵⁸

Kita vertus, reikia pasakyti, kad Jungtinių Amerikos Valstijų teisei apskritai nesvetima „besibylinėjančio *amicus*“ (angl. *litigating amicus*) koncepcija. Tai jau buvo galima pastebėti aptariant interesų klausimą. Šiuo požiūriu abu teisiniai institutai tarsi susilieja. Tiesa, kiek toli ši koncepcija gali siekti, aiškesnio sutarimo nėra iki šiol.

⁵⁴ Žiūrėti anksčiau cituotą *Serge Braudo* privatinės teisės žodyną arba *Laurin Y. La notion d'amicus curiae* // *Gazette du Palais* du 18/10/1988, p. 700.

⁵⁵ Žr., pavyzdžiui, *Covey Frank M. (Jr.)*. *Amicus Curiae: Friend of the Court* // *DePaul Law Review*, 1959, vol. 9, issue 1, p. 30–31; *Angell E.* *The Amicus Curiae. American Development of English Institutions* // *International and Comparative Law Quarterly*, 1967, vol. 16, p. 1021 (ypač 15 išnaša).

⁵⁶ Žr., pavyzdžiui, bylą *Clark v. Sadulsky*, 205 F. 2d 915 (C.A. 7th, 1953) ir bylą *Pueblo de Taos v. Archuleta*, 64 F. 2d 807 (C.C.A. 10th, 1933); nuoroda paremta *Covey Frank M. (Jr.)*. *Amicus Curiae: Friend of the Court* // *DePaul Law Review*, 1959, vol. 9, issue 1, p. 31 (9 išnaša).

⁵⁷ *Lowman Michael K.* *The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave?* // *American University Law Review*, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1257.

⁵⁸ Žr. bylą *Dean v. Gerlach*, 34 III. App. 233 (1889). Nuoroda paremta *Covey Frank M. (Jr.)*. *Amicus Curiae: Friend of the Court* // *DePaul Law Review*, 1959, vol. 9, issue 1, p. 31 (10 išnaša).

Besibylinėjančiam *amicus* praktikoje gali būti suteikiamos įvairiausios teisės, pradedant teise pasisakyti žodžiu (kas tradiciškai nebūdinga Jungtinių Amerikos Valstijų teisei), teise apklausti liudytojus bei pateikti daiktinius įrodymus ir baigiant teise reikalauti vykdyti ankstesnius teismo sprendimus, priimtus procese dalyvavusių šalių atžvilgiu.⁵⁹

Vis dėlto *amicus* niekada nebuvo plačiau pripažintas visą bylinėjimosi statusą turinčios šalies arba jį atitinkantis statusas; jam buvo gana nuosekliai neleidžiama inicijuoti teisinio proceso, rašyti ir teikti ieškinių, atsiliepimų į ieškinį, priešieškinių ir pan. (angl. *filling pleadings*) ar *kitaip įgyjant absoliučiai rungtyninio pobūdžio ginčo kontrolę*.⁶⁰ Vienoje iš teismų praktikos požiūriu išskirtinių bylų (Mičigano kalėjimų byloje) Jungtinių Amerikos Valstijų 6 apygardos Apeliacinis teismas eksplicitiškai atmetė pirmosios instancijos apygardos teismo besibylinėjančiam *amicus* pripažintą galią realiai turėti šaliai tolygias bylinėjimosi teises. Netgi išvadino tokias galias turintį besibylinėjančią *amicus* teisiniu mutantu (angl. *legal mutant*).⁶¹ Tačiau šis apeliacinės instancijos federalinis teismas aiškiai neapibrėžė ir *amicus* priderančios veiklos, į kurią jis galėtų įsitraukti pirmosios instancijos teismo lygmeniu, ribų. Tenurodė, kad pirmosios instancijos teismo sukurtas besibylinėjančio *amicus* prototipas panaikina Federalinių civilinio proceso taisyklių 24(a) taisyklę ir sukelia pavojų šį teismą paversiti „laisvai besisukančiu besivaržančių specialių interesų grupių forumu“. Apeliacinis teismas *amici* leido dalyvauti procese „tradiciiniu būdu“, tiesa, nenustatydamas, kokia turėtų būti to „tradicinio vaidmens“ apimtis.

Vertinant šių apimčių perspektyvą reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad apeliacinės instancijos teismo kritikos sulaukusioje Mičigano kalėjimų byloje šalims tradiciškai priskiriamos teisės buvo suteiktos privatiems asmenims. O štai besibylinėjančio *amicus* koncepciją formavusiose bylose daugiausia galių gaudavę *amici* buvo viešajam interesui *ex officio* atstovaujančios viešosios valdžios institucijos (praktikoje paprastai atstovavusios Jungtinėms Amerikos Valstijoms).⁶² Tad negalima atmesti

⁵⁹ Lowman Michael K. The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // American University Law Review, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1246.

⁶⁰ Ten pat, p. 1279. Taip pat žr.: Jungtinių Amerikos Valstijų 6 apygardos Apeliacinio teismo sprendimas byloje *United States v. Michigan*, 940 F. 2d 143 (6th Cir. 1991) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ftp.resource.org/courts.gov/c/F2/940/940.F2d.143.90-1537.90-1367.90-1366.html>>.

⁶¹ Jungtinių Amerikos Valstijų 6 apygardos Apeliacinio teismo sprendimas byloje *United States v. Michigan*, 940 F. 2d 143 (6th Cir. 1991) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ftp.resource.org/courts.gov/c/F2/940/940.F2d.143.90-1537.90-1367.90-1366.html>>.

⁶² Žr., pavyzdžiui, Jungtinių Amerikos Valstijų 5 apygardos Apeliacinio teismo sprendimą byloje *In re W. J. Estelle, Jr., Director, Texas Department of Corrections, et al.* 516 F. 2d 480 [(5th Cir. 1975) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ftp.resource.org/courts.gov/c/F2/516/516.F2d.480.75-1464.html>>. („Between the filing of the original complaints and the filing of the amended complaint, the court ordered the United

vertinimo, kad minėtą „tradicinį vaidmenį“ atitiktų tų pačių šalims būdingų teisių suteikimas *amicus*, jei tik privataus subjekto vietoje būtų deramą interesą turintis viešosios valdžios subjektas.

4.2. *Amici* ir tretieji asmenys

Pagal Lietuvoje galiojančią teisę civiliniame procese dalyvaujantys tretieji asmenys yra specifinė kategorija, kurią sudaro du skirtingą statusą ir interesą turinčių subjektų tipai. Į jau prasidėjusį procesą jie arba patys įsitraukia (savo iniciatyva), arba yra įtraukiami šalių. Tretieji asmenys visada turi ir procese gina savo interesus, kurie nesutampa su šalių interesais. Jei tretieji asmenys turi savarankišką reikalavimą, susijusį su šalių ginčo objektu, jie priskiriami savarankiškų reikalavimų pareiškiantiems tretiesiems asmenims. Jei jie tokio reikalavimo neturi, bet priimamas teismo sprendimas gali turėti įtakos su bylos šalimis susijusioms jų teisėms ir pareigoms ateityje, jie priskiriami savarankiškų reikalavimų nepareiškiantiems tretiesiems asmenims.⁶³

Administraciniame procese tretieji asmenys Lietuvos teisėje smulkiau nekategoriizuojami, apsiribojant bendru jų apibūdinimu: tretieji suinteresuoti asmenys yra „tie, kurių teisėms ar pareigoms bylos išsprendimas gali turėti įtakos“.⁶⁴

O Lietuvos baudžiamajame procese, nors trečiųjų asmenų institutas formaliai nežinomas, įgyvendinančiais *sui generis* trečiųjų asmenų teises galėtume laikyti civilinį ieškovą ir civilinį atsakovą, taip pat nukentėjusįjį.

Konstituciniame procese trečiųjų asmenų įsitraukimas Lietuvos teisei formaliai taip pat nežinomas. Atitinkamiems subjektams nesuteikta konkrečių turimų interesų gynimui reikšmingų procesinių teisių ir pareigų. Nors erdvė šioje vietoje gana plati (pradedant, pavyzdžiui, abejonių dėl įstatymo konstitucingumo turinčiu ir nutarimą dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą pasirašiusiu teisėju arba atitinkamas abejones originaliai iškėlusia proceso šalimi ar jos teisiniu atstovu).

Jau minėta, kad *bendrosios teisės* sistemai priklausančiose šalyse vartojama *intervener* kategorija iš esmės atitinka mūsų civiliniame procese žinomą savarankiškų reikalavimų pareiškiančių trečiųjų asmenų kategoriją. Taigi pasakymas, kad

States to appear in the case as amicus curiae "(i)n order to investigate fully the facts alleged in the prisoners' complaints, to participate in such civil action with the full rights of a party thereto, and to advise (the) court at all stages of the proceedings as to any action deemed appropriate by it".

⁶³ Žr.: Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 46 ir 47 straipsnius, taip pat, pavyzdžiui, *Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V.* Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 277–282.

⁶⁴ Žr.: Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 48 straipsnio 2 dalį.

amicus nėra *intervener*,⁶⁵ mūsų teisėje apytiksliai reikštų, kad jis nėra savarankiškus reikalavimus pareiškiančiu trečiuoju asmeniu.⁶⁶ Beje, kaip jau buvo minėta, patys Jungtinių Amerikos Valstijų teisėjai neretai pripažįsta, kad „tradicinė *amicus* funkcija yra ginti „savo paties interesą, atskirą ir skirtingą [nei šalių]“, ar jis būtų privatus, ar viešas“.⁶⁷

Kita vertus, reikia pastebėti, kad netgi Jungtinėse Amerikos Valstijose šis *amicus* ir *intervener* atskyrimas iš esmės reiškia skirtingo procesinio potencialo apibūdinimą. Tačiau jokiū būdu ne tai, kad *intervener* kriterijus atitinkantis subjektas nebus pripažintas *amicus*. Tokia situacija ne tik nėra neįmanoma, bet ir gana dažnai pasitaiko praktikoje, kai interesų *in res* turintys subjektai pavėluoja laiku įsitraukti į procesą. Tokiu atveju taip pat pasitelkiamas *amicus curiae* institutas, nes šio proceso dalyvio įsitraukimo laikas neapribotas jokiais formaliomis taisyklėmis ir išankstinėmis sąlygomis.⁶⁸

Na, o minėtas procesinis potencialas susijęs su dviem atskiriančiais požymiais: pirma, *amicus* tradiciškai būdingas su ginčo objektu nesusijęs interesas,⁶⁹ o *intervener* būtinas *in res* interesas dėl bylos objekto; antra, *amicus*, priešingai nei *intervener*, paprastai nėra susaistomas sprendimo byloje (išskyrus sprendimu kuriamo precedento poveikį), t. y. nejaučia tiesioginio *res iudicata* efekto.

Verta paminėti, kad Australijoje skirtumas tarp *intervener* ir *amicus* (bent trečiųjų asmenų interesus ginančių viešosios valdžios institucijų atveju) priklauso nuo to, kokie interesai matomi: jei konkrečių individų, kurių teisės yra pažeidžiamos – jiems

⁶⁵ Angell E. The Amicus Curiae. American Development of English Institutions // International and Comparative Law Quarterly, 1967, vol. 16, p. 1018.

⁶⁶ Reikia pažymėti, kad atitikimas yra tik principinis, juolab kad pats *intervention* instituto turinys skirtingose jurisdikcijose nėra tapatus. Antai Kanadoje *intervener* kategorija apima *amicus*, tad Kanados teisės požiūriu pasakymas, kad *amicus* nėra *intervener*, būtų akivaizdžiai klaidingas. Murray C. Litigating in the Public Interest: Intervention and the Amicus Curiae // South African Journal on Human Rights, 1994, vol. 10, issue 25, p. 256 (ypač 61 išnaša).

⁶⁷ Cituojama pagal Angell E. The Amicus Curiae. American Development of English Institutions // International and Comparative Law Quarterly, 1967, vol 16, p. 1021; taip pat žr. Covey Frank M. (Jr.). Amicus Curiae: Friend of the Court // DePaul Law Review, 1959, vol. 9, issue 1, p. 31.

⁶⁸ Antai Mičigano kalėjimų byloje *Knop* grupei pavėlavus įsitraukti į procesą pagal Federalinių civilinio proceso taisyklių 24(a)(2) taisyklę, teismas atmetė atitinkamą jų prašymą, bet vėliau į procesą įtraukė kaip *amicus*. Plačiau žr.: Lowman Michael K. The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // American University Law Review, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1274.

⁶⁹ Pavyzdžiui, buvimas atstovu panašius klausimus apimančioje teismo nagrinėjimo laukiančioje byloje, specifinis viešasis interesas, siekis apsaugoti nepilnamečio turtą, siekis užkirsti kelią apsimestiniam ieškiniui, teismo klaidos nurodymas, nusikaltėlio gynimas *etc.* (plačiau žr. Covey Frank M. (Jr.). Amicus Curiae: Friend of the Court // DePaul Law Review, 1959, vol. 9, issue 1, p. 31 (ypač 13–18 išnašas).

atstovaujant įgyjamas *intervener* statusas, jei neapibrėžtų asmenų interesai – *amicus* statusas.⁷⁰

Vis dėlto, vertinant pasakymo *amicus* nėra *intervener* atskyrimo prasmę, yra gana svarių argumentų, kodėl šios kategorijos neturėtų susilieti. Tretieji asmenys turi plačių procesinių teisių ir būtų nepriimtina, jei ištraukimas trečiųjų asmenų teisėmis taptų savotiška nuomonių apklausa tų, kurie (neturėdami jokio intereso *in res*) siekia išsakyti savo poziciją kontroversiniu klausimu; paplitus tokiai praktikai teismai galėtų tapti beviltiškai perkrauti.⁷¹

Nors daugumoje *benrosios teisės* tradicijai priklausančių šalių savarankiškų reikalavimų nepareiškiantys tretieji asmenys ir būtų laikomi kone chrestomatiniu *amicus curiae* pavyzdžiu, reikia suprasti, kad ši procesinė kategorija akivaizdžiai neužpildo gerokai talpesnės *amicus* kategorijos.⁷²

4.3. *Amici* ir ekspertai

Ekspertu laikomas asmuo, turintis specialių žinių tam tikroje srityje. Plačiausia prasme (o *amicus* instituto ankstyvajame formavimosi etape ir konkrečiai) ekspertas panašus į tikrą teismo bičiulį. Juk jo procesinė paskirtis – suteikti teismui specialių žinių, kurių reikia tinkamai išspręsti bylą. Turint omenyje tai, kad tinkamas bylos išsprendimas yra būtina teisminės valdžios autoriteto ir pagarbos jai prielaida, toks žinių teikėjas neišvengiamai pagelbsti teismui.

Vis dėlto istoriškai susiklostė taip, kad ekspertas įgijo aiškiai apibrėžtą savarankišką procesinį statusą, tad jo suliejimas su *amicus* šiuo metu gali privelti nereikalingos painiavos. Kalbant apie efektyvaus šių dviejų teismo proceso dalyvių atskyrimo galimybę, verta paminėti du aspektus.

Visų pirma tiesioginis ir netiesioginis suinteresuotumas bylos baigtimi ekspertą iš esmės diskvalifikuoja kaip specifinę procesinę figūrą.⁷³ O *amicus* atveju diskvalifikacija dėl suinteresuotumo grėstų tik taikant konservatyviausią ir gana archajišką šio instituto sampratą.

Kita vertus, *amici* nekliamas (bent jau ne visais atvejais kliamas) reikalavimas

⁷⁰ Žr. Australijos žmogaus teisių komisijos tinklalapyje pateikiamą informaciją apie jos funkcijas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.hreoc.gov.au/legal/submissions_court/index.html>.

⁷¹ Murray C. Litigating in the Public Interest: Intervention and the Amicus Curiae // South African Journal on Human Rights, 1994, vol. 10, issue 25, p. 241.

⁷² Žr. 66 išnašą.

⁷³ Žr., pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 47 straipsnį. Tiesa, čia paradoksaliai nenurodoma, kad pagrindu ekspertui diskvalifikuoti gali būti tiesioginis interesas dėl ginčo objekto. Bet, atrodo, tai tik techninė spraga.

patiems turėti specialių žinių. Nors konkrečiu atveju neatmestina, kad ekspertinės žinios gali būti reikšmingas *amici* indėlis į teisminių bylos nagrinėjimą,⁷⁴ be to, tas žinias išreiškiantys objektai jiems gali paprasčiausiai priklausyti arba atitinkamų žinių turintys asmenys gali būti *amici* atstovais teismo procese.

4.4. *Amici* ir liudytojai

Liudytoju laikomas teisiškai (bet nebūtinai kitais aspektais) nesuinteresuotas bylos baigtimi fizinis asmuo, duodantis teisme parodymus apie jam žinomas faktines bylos aplinkybes, t. y. tvirtinantis arba neigiantis tam tikrų faktų buvimą. Taigi nuo *amicus* jį skiria teisinis nesuinteresuotumas bylos baigtimi.

Kitas, prieš tai aptartai eksperto ir *amicus* skirčiai nebūdingas bruožas – *amicus* (kaip ir ekspertu) gali būti tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys (taip pat kitokie teisinį subjektiškumą turintys dariniai), o liudytojas visada bus tik fizinis asmuo.

Nepaisant kai kurioms teisės sistemoms būdingų pretenzijų griežtai atskirti šias dvi kategorijas, atrodo, kad *amicus* iš esmės gali būti tas pats liudytojas (tik, žinoma, liudytojo funkcija jokiū būdu negali išsemti *amicus* kategorijos). Ypač kai kalbama apie tokias šio instituto raidoje klasikinėmis tapusias situacijas, kai teismas informuojamas apie vienos iš šalių mirtį (kad negalėtų būti priimtas sprendimas asmeniui nedalyvaujant bylos nagrinėjime) arba apie tai, kad teikiamas apsimestinis ieškinys.

Žinoma, ši išlyga nereiškia, kad jei konkrečioje jurisdikcijoje (pavyzdžiui, Prancūzijos teisėje) tokios *amicus* funkcijos nepripažįstamos, atitinkamą informaciją pateikiantys asmenys vis tiek primygtinai laikomi *amici*. Natūralu, kad Prancūzijos teisės prasme toks subjektas nebus *amicus*. Tačiau turėdami omenyje, kad rungimosi principu grindžiamame civiliniame procese liudytojų kvietimą inicijuoja ginčo šalys ir kai kurie kiti proceso dalyviai (tai, beje, dar vienas šio instituto skiriamasis bruožas), reikšmingos informacijos turintis subjektas į procesą gali nepatekti. Ypač jei šalys yra susimokiusios. Taigi teismas gali priimti ydingą sprendimą. Žinoma, jei situacija vertinama Lietuvos teisės kontekste, galima manyti, kad liudyti nekviečiami ir *amici statusu* į procesą savarankiškai patekti negalintys (nes tokio statuso Lietuvos teisė paprasčiausiai nenumato) liudytojai turėtų kreiptis į prokurorą, kad jis (gindamas viešąjį interesą) įstotų į procesą ir pakviestų liudyti. Bet taip gerokai sudėtingiau. Tiesą sakant, tik teoriškai ir teįmanoma, nes apie panašią praktiką pranešama nebuvo.

Taigi griežtas funkcinis liudytojo ir *amicus* atribojimas vargu ar naudingas. (Čia verta pridurti, kad analogijos su ekspertu ieškoti nereikėtų, nes ši proceso dalyvų teismas gali pasikviesti ir savo iniciatyva, tad formalaus pagrindo neteikiantis

⁷⁴ *Munford Luther T.* When Does the Curiae Need an Amicus? // *Journal of Appellate Practice and Process*, 1999, vol. 1, issue 2, p. 281.

jo pasisiūlymas teismo galėtų būti be didesnių problemų išgirstas to specifiškai neakcentuojant.)⁷⁵

5. SANTYKIS SU LOBIZMU

Teigiama, jog Jungtinėse Amerikos Valstijose dar XX a. 5-ajame dešimtmetyje tapo akivaizdu, kad *amicus briefs* tapo ne teisingumo siekimo, o lobistinės veiklos instrumentu. Tiesą sakant, pačių Jungtinių Amerikos Valstijų teisėjų ir jų padėjėjų išvalgos aiškiai išryškina šį specifinį *amicus briefs* vaidmenį – tai yra ne kas kita kaip teismo lobizmo instrumentas.⁷⁶ Ir gana efektyvus.

Kita vertus, prie lobistinės veiklos pratusiose Jungtinėse Amerikos Valstijose įprastai teigiama, kad lobizmas nėra nei blogis pats savaime, nei blogai, kad jis reiškiasi tokios institucijos kaip teismas darbe. Svarbiausia, kad viskas išliktų deramo padorumo, moralumo ir intelektualumo lygmenis.⁷⁷

Žinoma, tai, kad Jungtinėse Amerikos Valstijose pasakymas, jog Aukščiausiasis Teismas neturi imuniteto nuo lobistinės veiklos (pagal dabartinę praktiką tai geriausiai pasireiškia būtent *amicus curiae* institutu)⁷⁸, vertinamas kaip normalus dalykas, nebūtinai reiškia tas pačias perspektyvas Europoje ar juo labiau civilizuotų lobistinės veiklos taisyklių įdiegti vis dar nepajėgiančiose posovietinėse visuomenėse. Ypač tokio poveikio perspektyva gali bauginti radikalias teisminės valdžios išskirtinumo ir privalomo atribojimo (nuo bet kokios įtakos, išskyrus įstatymų leidybą) idėjas palaikančius teisininkus ir politikus, kurie mano, kad šiukštu nevalia teismui daryti įtaką ar jį spausti (tegu ir teisės autoritetų ar visuomenės nuomonėmis).

Todėl daugybės rėmėjų sutelkimas vienoje ar kitoje byloje vertinamas kaip grėsmė teismų nepriklausomumui bei nešališkumui. Taip, negalima užsimerkus kartoti, kad šios baimės tėra tuščios fobijos: jei daug kas mano, kad tai rimtas spaudimas, tai iš tiesų gali spausti. Tik ar toks spaudimas turėtų būti laikomas neteisėtu ir ar jis daro daugiau žalos nei duoda naudos?

Nuo Roberto Dahlio doktrininio straipsnio⁷⁹ paskelbimo 1957 metais mokslinin-

⁷⁵ Antai kai kurie Lietuvos Respublikos Konstituciniame Teisme paaikškinimus teikiantys specialistai (nebūtinai teismo bylos nagrinėjimo metu) būtent patys ir pasisiūlė.

⁷⁶ Lynch Kelly J. Best Friends? Supreme Court Law Clerks on Effective Amicus Curiae Briefs // Journal of Law & Politics, 2004, vol. 20, issue 1, p. 33.

⁷⁷ Harper Fowler V. and Etherington Edwin D. Lobbyists before the Court // University of Pennsylvania Law Review, 1953, vol. 101, issue 8, p. 1177.

⁷⁸ Ten pat, p. 1172.

⁷⁹ Dahl R. Decision Making in a Democracy. The Supreme Court as a National Policy Maker // Journal of

kai gana drąsiai pastebi, kad nepriklausomumo nuo daugumos spaudimo mitas tėra fragmentas didelio Teismo paveikslo, kuris gali būti klaidinantis, jei jį interpretuosime radikalčiai ir nelanksčiai.

Galima pateikti mažiausiai du paaiškinimus, kodėl viešojo nuomonė daro įtaką (ir turėtų daryti) teisėjams. Pirma, natūralu, jei teisėjams nuoširdžiai rūpi, kad jų priimti sprendimai kitose valdžios institucijose nebūtų įveikti, pakeisti arba paprasčiausiai nevykdomi (ignoruojami). Tai skatina pernelyg nenutolti nuo viešosios nuomonės, į kurią nuo rinkėjų pasitikėjimo priklausomos valdžios institucijos nori nenori turi atsižvelgti. Antra, pastebėta, kad viešojo nuomonė teisėjams gali turėti įtakos jiems siekiant užtikrinti savo teismo institucinį legitimumą.⁸⁰

Kita vertus, autoritetų įtaka ir „švelnus“ spaudimas teismui galimas ne tik pasitelkus *amicus* institutą.⁸¹ Šis institutas lobistinei veiklai suteikia tik aiškesnį ir (jei procesas tinkamai reglamentuotas) skaidresnį kanalą. Jo nesant (tiesą sakant, netgi ir esant) gali būti naudojamos ne tokios skaidrios spaudimo priemonės.⁸²

Pagaliau, kaip pastebėjo vienas politikos mokslų atstovas, *amicus brief* tam tikra prasme taip pat leidžia teismui teisminiu būdu pasverti „politinę informaciją“.⁸³

6. SUBJEKTAI, VEIKIANTYS KAIP *AMICUS CURIAE*

Iš esmės *amicus curiae* gali būti bet kas. Ir individas (įskaitant savo srities profesionalą, bet neapsiribojant juo), ir valdžios institucija, ir įmonė, ir mokslo įstaiga, ir asociacija, ir netgi neinstitutionalizuota individų grupė (pavyzdžiui, atitinkanti *class action*⁸⁴ kriterijus, bet nespėjusi laiku įsitraukti į teismo procesą).

Public Law, 1957, vol. 6, issue 2, p. 279–295.

⁸⁰ Plačiau žr. *Collins Paul M. (Jr.)*. Friends of the Court: Examining the Influence of Amicus Curiae Participation in U.S. Supreme Court Litigation // *Law & Society Review*, 2004, vol. 38, p. 812–813.

⁸¹ Pavyzdžiui, *Webster* byloje teisėjas Blackmunas nurodė į *amicus brief*, pateiktą „167 pasižymėjusių mokslininkų ir gydytojų, įskaitant 11 Nobelio premijos laureatų“. Nuoroda pagal *Collins Paul M. (Jr.)*. Friends of the Court: Examining the Influence of Amicus Curiae Participation in U.S. Supreme Court Litigation // *Law & Society Review*, 2004, vol. 38, p. 814.

⁸² Pavyzdžiui, teisės profesoriaus rašinių, nukreiptų prieš Seime ir Konstituciniame Teisme vykstančią Respublikos Prezidento apkaltą, publikavimas viename populiariausių nacionalinių dienraščių.

⁸³ *Barker Lucius J.* Third Parties in Litigation: A Systematic View of the Judicial Function // *The Journal of Politics*, 1967, vol. 29, issue 1, p. 60.

⁸⁴ Lietuviškai šis ieškinys vadinamas (verčiamas) grupės ieškiniu, tačiau terminai netapatūs, mat lietuviškas terminas skirtas apibūdinti dviem artimiems, bet ne tapatiems institutams, – *class action* ir *group action*. Kuris terminas vartojamas mūsų teisėje, atsakyti apskritai sunku, nes Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse jis neapibūdinamas, tenurodoma, kad „viešajam interesui apginti gali būti pareiškiamas

Žinoma, reikia suprasti, kad tai tėra apibendrinimas. Atskirose jurisdikcijose taikomos sąlygos gali būti reikšmingai ribojančios tokių asmenų ratą. Antai tam, kad Prancūzijoje subjektas galėtų būti kvalifikuojamas kaip *amicus*, jis turi būti pripažintas *personalité* – t. y. žymiu mokslininku, aukštu pareigūnu su didele patirtimi atitinkamoje srityje arba labai reprezentatyvia organizacija, kurios kompetencija neginčijama.⁸⁵

Kita vertus, vien nominali galimybė būti *amicus curiae* toli gražu nereiškia, kad praktinis šio statuso pobūdis (ir vaidmuo teismo procese) yra jei ne tapatus, tai bent jau realiai sulyginamas. Taigi nors Jungtinėse Amerikos Valstijose nėra tokių apribojimų kaip Prancūzijoje, teisėjų ir jų padėjėjų labiausiai gerbiami (šiuo požiūriu ir daugiausia įtakos turintys) *amicus briefs* teikėjai – Jungtinių Amerikos Valstijų generalinis prokuroras (*Solicitor General*)⁸⁶ ir nevyriausybinė pelno nesiekianti organizacija Amerikos pilietinių laisvių sąjunga (*ACLU, American civil liberties union*).⁸⁷ Tačiau įtakingi *amici* yra ir žymūs mokslininkai⁸⁸ arba puikios reputacijos advokatai.⁸⁹ Kalbant apie atskirus subjektus būtina paminėti ir Vyriausybę bei šakines jos institucijas.⁹⁰ Taigi, vertinant realybę, esminis skirtumas tarp iš pirmo žvilgsnio skirtingų Jungtinių Amerikos Valstijų ir Prancūzijos yra ne toks jau didelis: turint omenyje tai, kad Jungtinių Amerikos Valstijų teismo diskrecija apibrėžiant *amici* teises yra labai plati, siekdamas neapsikrauti darbu jis gali nesunkiai išvengti didesnio nesolidžių subjektų įsitraukimo arba netgi ignoruoti jų pateikiamus *amicus briefs*. Kitaip sakant, pasiekti iš esmės tokį patį efektą, kokį teismas galėtų pasiekti

grupės ieškinyse“ (žr. 49 straipsnio 5 dalį).

⁸⁵ *Kessedjian C.* Sir Kenneth Bailey Memorial lecture: Dispute Resolution in a Complex International Society // *Melbourne University Law Review*, 2005, vol. 29, p. 780.

⁸⁶ Reikia pasakyti, kad Jungtinių Amerikos Valstijų kontekste ši institucija yra savotiškas fenomenas. Antai 2005–2007 metais bemaž 90 proc. aukščiausiajame Teisme nagrinėtų bylų, kuriose ji dalyvavo kaip *amicus curiae*, buvo priimti jos remti sprendimai. Netgi turint omenyje, kad bendras sėkmės vidurkis yra nuosaikesnis (apie 75 proc.), abu skaičiai gana įspūdingi (o kai kurių komentatorių vertinimu, parodo aukštą politikos koordinavimo lygį tarp teisminės ir vykdomosios valdžių ir/arba liudija, kad *amicus* sėkmė gyvybiškai priklauso nuo jo prestižo). Plačiau žr.: *Juliano R.* Policy Coordination: the Solicitor General as Amicus Curiae in the First Two Years of the Roberts Court // *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 2009, vol. 18, issue 2, p. 541–544; *Collins Paul M. (Jr.)*. Friends of the Court: Examining the Influence of Amicus Curiae Participation in U.S. Supreme Court Litigation // *Law & Society Review*, 2004, vol. 38, p. 827.

⁸⁷ *Lynch Kelly J.* Best Friends? Supreme Court Law Clerks on Effective Amicus Curiae Briefs // *Journal of Law & Politics*, 2004, vol. 20, issue 1, p. 51 (3 lentelė).

⁸⁸ Ten pat, p. 54.

⁸⁹ Ten pat, p. 56.

⁹⁰ *Lowman Michael K.* The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // *American University Law Review*, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1258.

vadovaudamasis formaliomis taisyklėmis, skirtomis atsijoti potencialius *amici*. Tik be formaliomis taisyklėmis sukeliama rizika išpilti kūdikį kartu su vandeniu.

Maža to, Jungtinėse Amerikos Valstijose viešieji *amici* (netgi pagal pripažįstamą statusą) iš esmės skiriasi nuo privačių *amici*. Aptariant *amicus* santykį su šalimis jau buvo minėta, kad jie kartais įgyja iš esmės šalims būdingų teisių; minėta ir su šiuo fenomenu siejama besibylinėjančio *amicus* (angl. *litigating amicus*) kategorija. Tačiau tam, kad būtų priskirtas šiai kategorijai, *amicus* paprastai turi būti viešuoju subjektu. Tad nors privatūs *amici* turi galimybių teikti informaciją teismams, kelti juridikcinius ar kitus šalių kompetencijai priskiriamus svarbius klausimus, užtikrinti faktinių aplinkybių pateikimą teismui ir nurodyti potencialias teismo sprendimo pasekmes, faktiškai šios galimybės yra labiau apribotos. Lygiai taip pat ribojamos privačių *amici* galimybės pateikti prašymus teismui, teisė reikalauti įvykdyti teismo sprendimą, teisė apskusti teismo sprendimą ar prašyti bylą išnagrinti iš naujo. Kita vertus, tai, kad privatūs *amici* neturi minėtų teisių, leidžia jiems išvengti ir priimamo teismo sprendimo *res iudicata* poveikio.⁹¹

O štai kaip viešieji *amici* veikiančios viešosios valdžios institucijos turi reikšmingų institucinių žinių bei priemonių, padedančių įvertinti, kokį platesnio masto poveikį gali turėti teismo sprendimas. Svarbu ir tai, kad įtraukdamas viešuosius *amici* teismas didina savo priimamo sprendimo legitimumo ir objektyvumo perspektyvas, o jo priimamas sprendimas tokiu atveju labiau panašus į konkretų sprendimą nei į tam tikros politikos formavimą^{92, 93}. Vertinant viešųjų *amici* privalumus Jungtinėse Amerikos Valstijose pripažįstama, kad vyriausybės institucijoms atstovaujantis *amicus* teismui netgi gali suteikti papildomų vykdomosios valdžios galių, kurios būtinos teismo sprendimui įgyvendinti.⁹⁴ Dėl minėtų aplinkybių Jungtinių Amerikos Valstijų federaliniai apeliacinės instancijos teismai laikosi politikos, pagal kurią vyriausybinių *amici curiae* įsitraukimas beveik neribojamas, o šios šalies Aukščiausiasis Teismas laikosi principo, kad federalinis teismas visada gali kaip *amicus curiae* pakviesti kitai valdžios šakai atstovaujančią instituciją, kad ji atstovautų viešajam interesui.⁹⁵

Tęsiant tarpinstitucinio atskirų valdžios šalių bendradarbiavimo aspektą įdomu pastebėti, kad kaip *amicus curiae* teisme gali pasirodyti netgi parlamentariai. Dar

⁹¹ Plačiau žr. ten pat, p. 1259–1261.

⁹² Anglų kalba šis skirtumas įvardijamas terminais, išreiškiančiais viešuosius *amici* įtraukiančio arba neįtraukiančio teismo įvaizdį potencialiai aiškiau apibūdinantį statusą: *policymaker v. decisionmaker*.

⁹³ Plačiau žr. ten pat, p. 1261–1262.

⁹⁴ Ten pat, p. 1262 (ypač 112 išnaša).

⁹⁵ Ten pat, p. 1262 (ypač 113 išnaša).

įdomiau, kad tokių *amici* įtraukimo iniciatyvą rodo ne vien jie patys,⁹⁶ bet ir teismas. Antai byloje *Myers v. Jungtines Amerikos Valstijas* teismas vieną senatorių pasikvietė pristatyti Senato požiūrį prezidento galių klausimu.⁹⁷

Tarptautinėje teisėje taikomuose mechanizmuose įprasta, kad kaip *amicus* pasirodo ne tik tam tikros organizacijos (pavyzdžiui, universitetai) arba iškilūs mokslininkai, ar kiti asmenys, bet ir valstybė kaip specifinis subjektas (tiesa, atstovaujama konkrečios institucijos paskirto asmens).⁹⁸

Reikia pasakyti, kad kai kuriose šalyse susiklosčiusios teisinės tradicijos taip pat yra savitai paženklinusios *amicus curiae* institutą. Antai Pietų Afrikos Respublikos teisinėje sistemoje skundžiamą aktą priėmusio ar atlikusio valdymo subjekto atstovas veikia pasitelkdamas *amicus* institutą. Tokiu atveju formaliai laikoma, kad vyksta ne adversarinis ginčas, o tik stengiamasi teismui padėti nustatyti tiesą.⁹⁹

Apibendrinant *amicus curiae* vaidmenį atliekančių subjektų įvairovę, santykinai juos būtų galima suskirstyti į keturias grupes.¹⁰⁰

Pirma, tai įvairios viešosios valdžios (federalinės, federacijos subjektų ar municipalinės) institucijos bei įstaigos ir jų atstovai. Antra, tai įvairios privačios organizacijos, susikūrusios profesiniu ar kitu specifinio užimtumo nulemtos narystės pagrindu ir atstovaujančios savo narių interesams (darbdavių, verslo, komercijos, pramonės interesams atstovaujantys subjektai; profesinės sąjungos; advokatų, notarų, architektų ir panašios profesinės savivaldos institucijos) bei jų atstovai. Trečia, tai valstybės deleguotų funkcijų nevykdančios asociacijos ar kiti subjektai (viešosios įstaigos, fondai, mokslo ir studijų institucijos, religinės organizacijos ir pan.), siekiantys atstovauti viešiesiems ir didelėms visuomenės grupėms aktualiems interesams, taip pat jų atstovai. Ketvirta, savo asmeniniam (įskaitant profesinį, pilietinį ir pan.) arba platesniam interesui atstovaujantys privatūs fiziniai ar juridiniai asmenys ir jų grupės.

⁹⁶ Žr. ten pat, p. 1264 (ypač 128 išnašą).

⁹⁷ Nurodoma pagal *Covey Frank M. (Jr.)*. *Amicus Curiae: Friend of the Court* // *DePaul Law Review*, 1959, vol. 9, issue 1, p. 36.

⁹⁸ *Williams S. and Woolaver H.* *The Role of the Amicus Curiae before International Criminal Tribunals* // *International Criminal Law Review*, 2006, vol. 6, p. 155.

⁹⁹ Tiesa, pripažįstama, kad praktika šiuo požiūriu nėra visiškai aiški. Plačiau žr. *Murray C.* *Litigating in the Public Interest: Intervention and the Amicus Curiae* // *South African Journal on Human Rights*, 1994, vol. 10, issue 25, p. 243.

¹⁰⁰ Plg. *Angell E.* *The Amicus Curiae. American Development of English Institutions* // *International and Comparative Law Quarterly*, 1967, vol. 16, p. 1019.

7. AMICUS CURIAE STATUSO ĮGIJIMAS IR PASIBAIGIMAS

Kad teismo procesas nebūtų perkraunamas ir siekiant kontroliuoti tiek jame dalyvaujančių subjektų skaičių, tiek ir (potencialiai) riboti pateikiamų procesinių dokumentų (bent kai kurių) apimtį ir taip sukurti prielaidas efektyviam ir operatyviam procesui, reikalingi mechanizmai, skirti apriboti *amicus* įsitraukimą.¹⁰¹

Vienareikšmio atsakymo į klausimą, kaip įgyjamas *amicus* statusas, nėra. Na, nebent išskyrus tai, kad paprastai šio statuso suteikimas vertinamas kaip teismo malonė, o ne subjekto teisė.¹⁰² (Be kita ko, tai yra laikoma ir viena pagrindinių priežasčių, kodėl įtraukimo sąlygos įprastai nėra plačiai ir detalai reglamentuojamos teisės aktuose). Antai Kanadoje *amicus* įsitraukti į teismo procesą visada reikia teismo leidimo.¹⁰³ Iš esmės tas pats taikoma ir tarptautinėje teisėje. Tarkim, tarptautiniuose baudžiamuosiuose tribunoluose *amicus* įsitraukia į procesą arba gavęs specialų kvietimą, arba specialų leidimą.¹⁰⁴

Jungtinių Amerikos Valstijų valdžios institucijoms (bet kuriai procesinį subjektiškumą turinčiai federalinei, valstijos, teritorijos, taip pat vietos savivaldos ar panašiai įstaigai ar institucijai) teisė pateikti *amicus curiae brief* pripažįstama *ex officio*; ši specifinė teisė, kaip ir nuostata, kad šalių sutikimą gavusiems subjektams nebereikia gauti specialaus teismo leidimo, numatyta bent jau šios šalies Aukščiausiojo Teismo darbo tvarkos taisyklėse.¹⁰⁵ Kita vertus, sprendimai dėl *amicus* neįsileidimo į procesą neskundžiami,¹⁰⁶ o minėtos taisyklės pateikia aptakią formuluotę, esą į naujus dalykus (aspektus) dėmesio neatkreipiantis *amicus brief* yra našta teismui ir jų pateikimas

¹⁰¹ Covey Frank M. (Jr.). *Amicus Curiae: Friend of the Court* // DePaul Law Review, 1959, vol. 9, issue 1, p. 36.

¹⁰² Ten pat, p. 32. Taip pat žr.: Gidiere III, Stephen P. *The Facts and Fictions of Amicus Curiae Practice in the Eleventh Circuit Court of Appeals* // Seton Hall Circuit Review, Volume 5, Number 1, 2008, p. 5–6.

¹⁰³ Menétrey S. *L'immixtion de tiers amicaux dans le mécanisme juridictionnel* // Cahiers de Droit, 2004, vol. 45, issue 4, p. 738; Murray C. *Litigating in the Public Interest: Intervention and the Amicus Curiae* // South African Journal on Human Rights, 1994, vol. 10, issue 25, p. 255.

¹⁰⁴ Žr., pavyzdžiui, Williams S. and Woolaver H. *The Role of the Amicus Curiae before International Criminal Tribunals* // International Criminal Law Review, 2006, vol. 6, p. 155.

¹⁰⁵ Rules of the Supreme Court of the United States. Adopted at 12th of January, 2010; Effective from 16th of February, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourt.gov/ctrules/2010RulesoftheCourt.pdf>>, žr. 37 taisyklės 4 paragrafą bei 2 paragrafo „a“ punktą.

¹⁰⁶ Covey Frank M. (Jr.). *Amicus Curiae: Friend of the Court* // DePaul Law Review, 1959, vol. 9, issue 1, p. 33.

vertinamas nepalankiai.¹⁰⁷ Maža to, tai, kad tam tikram subjektui suteikta teisė pateikti *amicus curiae brief*, toli gražu nereiškia, kad jis įgis dar kažkokių papildomų teisių (pavyzdžiui, kalbėti žodinio proceso metu, užduoti klausimus, pateikti papildomus paaiškinimus ir t. t.).

Kaip ką tik buvo užsiminta apie tarptautinių baudžiamųjų tribunolų atvejus, formalus pretekstas *amicus curiae* atsirasti teismo procese yra dvejopas: arba teisminė institucija pati pakviečia deramam bylos išnagrinėjimui užtikrinti, jos manymu, reikalingą subjektą (galbūt netgi ne pati sumanusi, kad to reikia, o įtikinta šalies ar šalių) arba priima tokį subjektą remdamasi jo paties prašymu arba siūlymumi. Reikia pasakyti, kad šis alternatyvus pretekstas būdingas iš esmės visoms teisinėms sistemoms (pagaliau netgi jei formaliai pasisiūlyti kur nors ir nebūtų galima, iš esmės bet kokį pasiūlymą teismas gali transformuoti į kvietimą).

Pažymėtina ir tai, kad teismo galia paskirti *amicus* arba įleisti jį į vykstantį procesą apima ir teismo galimybę nustatyti jo veiklos prigimtį ir apimtį.

Atsakyti į klausimą, kada pasibaigia *amicus* statusas arba kada dingsta ši procesinė figūra, iš esmės neįmanoma. Galima manyti, kad daugeliu atvejų tai tik laikina figūra,¹⁰⁸ kažkuo primenanti ekspertą: syki atlikusi savo funkciją tiesiog pasidaro nebeaktuali. Tai gali būti ypač ryšku Jungtinių Amerikos Valstijų privačių *amici* atveju: jie pateikia *amicus curiae brief* ir tuo savo vaidmenį baigia.¹⁰⁹ Kitais atvejais (vėl tų pačių Jungtinių Amerikos Valstijų pavyzdys, tik jau kalbant apie besibylinėjančio *amicus* statusą turinčius subjektus) statusas išlieka svarbus ir aktualus ne vien iki proceso pabaigos, bet netgi ir įsiteisėjus teismo sprendimui. Panašiai vaidmuo gali išsitęsti ir kitais atvejais (pavyzdžiui galėtų būti minėtas atvejis, kai vienas tarptautinių baudžiamųjų tribunolų *amicus* faktiškai leido apskūsti sprendimą apeliacine tvarka).¹¹⁰

Kalbant apie *amicus curiae* statusą derėtų bent trumpai aptarti klausimą dėl proceso išlaidų ir jų atlyginimo. Viena vertus, galima sakyti, kad šių procese dalyvaujančių subjektų išlaidos yra menkos ir iš esmės nereikšmingos:¹¹¹ jie nemoka jokių įstojimo į procesą ar procesinių dokumentų pateikimo mokesčių; jie nepatiria

¹⁰⁷ Angl. *its filling is not favored* (Rules of the Supreme Court of the United States. Adopted at 12th of January, 2010; Effective from 16th of February, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourt.gov/ctrules/2010RulesoftheCourt.pdf>>. Žr. 37 taisyklės 1 paragrafą).

¹⁰⁸ *Covey Frank M. (Jr.)*. *Amicus Curiae: Friend of the Court* // *DePaul Law Review*, 1959, vol. 9, issue 1, p. 30.

¹⁰⁹ *Collins Paul M. (Jr.)*. *Friends of the Court: Examining the Influence of Amicus Curiae Participation in U.S. Supreme Court Litigation* // *Law & Society Review*, 2004, vol. 38, p. 809.

¹¹⁰ Žr. 42 išnašą ir tekstą ties ja.

¹¹¹ Plg. *Angell E.* *The Amicus Curiae. American Development of English Institutions* // *International and Comparative Law Quarterly*, 1967, vol. 16, p. 1023.

su pralaimėtu procesu susijusių išlaidų (neturi pareigos atlyginti laimėjusios šalies teisinio atstovavimo išlaidų ar juo labiau pareigos dalytis teismo sprendimo įgyvendinimo išlaidų ir pan.). Tačiau šios išlaidos atrodo menkos tuomet, jei kalbama apie atvejus, kai *amicus curiae* gina savo (tegu ir netiesioginius) interesus ar bent jau į procesą įsitraukia savo iniciatyva.¹¹²

Kas kita, kai *amicus* iš tiesų gina „teismo garbę“, į procesą yra pakviečiamas teismo ir jokio intereso jame neturi. Tokiu atveju netgi tokios „menkos“ išlaidos kaip kompensacija už sugaištą laiką (atliekant *de facto* advokato funkciją tokios išlaidos gali būti visai nemenkos) arba išlaidos rengiant teismui tam tikrus dokumentus įgyja visiškai kitokią prasmę ir kontekstą. Žinoma, jei *amicus* vaidmenyje yra viešosios valdžios (ar bent jau jos lėšomis išlaikoma) institucija – problemų galima neišvengti. O štai individų ar kitų viešosios valdžios kategorijai nepriskiriamų subjektų atveju problema akivaizdžiai didesnė.

Reikia pasakyti, kad atlygintinumo klausimas suponuoja ir papildomų problemų. Antai tarptautiniuose baudžiamuosiuose tribunoluose *amicus* veikla dažnai yra atlyginama ir todėl gali kilti diskusijų dėl jų nešališkumo.¹¹³

8. IŠVADOS

Apibendrinant straipsnyje nagrinėtus klausimus galima pasakyti, kad *amicus curiae* institutas yra ištis įvairialypis ir skirtingose jurisdikcijose jo turinys nesutampa. Kita vertus, teisinis šio instituto reglamentavimas arba neegzistuoja, arba yra gana skurdus. Tačiau tai nėra vien trūkumas, nes tokia padėtis suteikia tam tikro lankstumo. Tam tikra prasme paradoksalu, kad aptariamas institutas neturi aiškių rėmų netgi Jungtinėse Amerikos Valstijose – teisinėje sistemoje, kurioje jis bene labiausiai paplitęs. Tiesą sakant, šioje šalyje netgi dabartiniu metu laikomasi tam tikrais aspektais priešingų pozicijų.

Vienas kertinių klausimų – ar *amicus curiae* yra savų interesų neturintis teismo tarnas, kurio paskirtis apsaugoti šios institucijos autoritetą, ar tam tikrą interesą ginantį proceso dalyvis. Į šį klausimą vienareikšmio atsakymo taip pat nėra. Vis dėlto šiuolaikinėje teisėje laikoma, kad intereso turėjimas savaime nėra diskvalifikuojanti aplinkybė. Nors versijos dėl paties suinteresuotumo ribų pačios įvairiausios. (Tarp jų yra netgi ir tokių, kad specifinio intereso neturintis asmuo negali būti pripažintas

¹¹² Matyt, todėl tokiose šalyse kaip Jungtinės Amerikos Valstijos ar Pietų Afrikos Respublika apie *amicus* patiriamų išlaidų atlyginimą nėra nė kalbos. Žr., pavyzdžiui, Murray C. Litigating in the Public Interest: Intervention and the Amicus Curiae // South African Journal on Human Rights, 1994, vol. 10, issue 25, p. 242.

¹¹³ Williams S. and Woolaver H. The Role of the Amicus Curiae before International Criminal Tribunals // International Criminal Law Review, 2006, vol. 6, p. 164, 176.

amicus; šiuo atveju, tarkim, mokslinis interesas gali būti laikomas nepakankamu).

Įvairiose teisinėse sistemose laikomasi nuostatų, kad *amici* nėra šalys, nėra tretieji asmenys, nėra liudytojai, nėra ekspertai. Tačiau realybė neleidžia teigti, kad šiems proceso dalyviams būdinga itin griežta skirtis. Tam tikromis sąlygomis statusai gali susipinti. Šiai situacijai didelės įtakos turi ir tai, kad *amicus curiae* neretai pasitelkiamas užpildyti esamoms spragoms (byloje nedalyvaujančių trečiųjų suinteresuotų asmenų atstovavimo, gynėjo atsisakančio teisiamo asmens interesų faktinio atstovavimo *etc.*).

Kita vertus, *amicus curiae* vaidmenį gali atlikti patys įvairiausi subjektai: nuo valstybės institucijų iki individų, nuo religinių organizacijų iki profesinių sąjungų ir t. t. Vis dėlto praktikoje matyti, kad aptariamas institutas itin glaudžiai susijęs su viešojo intereso atstovavimu ir gynimu. Visuotinai įprasta, kad svarbiausią vaidmenį atliekantys *amici* – viešieji asmenys, ypač tie, kurie viešajam interesui atstovauja *ex officio* (pavyzdžiui, prokurorai). Privačių subjektų teisės ar bent realus vaidmuo gerokai menkesni.

Galiausiai reikia pasakyti, kad *amicus* potencialiai atlieka lobistinei veiklai artimą informacinės sklaidos kanalo funkciją, padedančią teismą informuoti apie galimą platesnį jo priimamų sprendimų poveikį. Užbėgant už akių kitiems šio ciklo straipsniams galima pridurti, kad Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui stumtelėjus Lietuvos teisinę sistemą precedentinę teisę apibūdinančios *stare decisis* doktrinos įsitvirtinimo linkme, tokio informavimo kanalo panaudojimo perspektyva gali būti itin naudinga ir mūsų šalyje.

LITERATŪRA

I. Mokslinė literatūra

1. *Angell E.* The Amicus Curiae. American Development of English Institutions // International and Comparative Law Quarterly, 1967, vol. 16, p. 1017–1044.
2. *Barker Lucius J.* Third Parties in Litigation: A Systematic View of the Judicial Function // The Journal of Politics, 1967, vol. 29, issue 1, p. 41–69.
3. *Banner S.* The Myth of the Neutral Amicus: American Courts and Their Friends, 1790–1890 // Constitutional Commentary, 2003, vol. 20, issue 1, p. 111–130.
4. *Becher R.* Amicus curiae nas demandas de controle de constitucionalidade [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.faimi.edu.br/v8/RevistaJuridica/Edicao7/amicus%20curiae%20-%20renata.pdf>>.
5. *Bentoglio G., Betbeze J. P.* L'état et l'assurance des risques nouveaux. Exercice prospectif,

- 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://lesrapports.ladocumentationfrancaise.fr/BRP/054000697/0000.pdf>>.
6. *Casenote Legal Briefs: Civil Procedure*. Ninth Edition. New York: ASPEN Publishers, 2009.
 7. *Collins Paul M. (Jr.)*. Friends of the Court: Examining the Influence of Amicus Curiae Participation in U.S. Supreme Court Litigation // *Law & Society Review*, 2004, vol. 38, p. 807–832.
 8. *Collins Paul M. (Jr.)*. Friends of the Supreme Court: Interest Groups and Judicial Decision Making. New York: Oxford University Press, 2008.
 9. *Covey Frank M. (Jr.)*. Amicus Curiae: Friend of the Court // *DePaul Law Review*, 1959, vol. 9, issue 1, p. 30–38.
 10. *Cumming G. and Freudenthal M.* Civil procedure in EU competition cases before the English and Dutch courts. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2010.
 11. *Dahl R.* Decision Making in a Democracy. The Supreme Court as a National Policy Maker // *Journal of Public Law*, 1957, vol. 6, issue 2, p. 279–295.
 12. *Gidiere III, Stephen P.* The Facts and Fictions of Amicus Curiae Practice in the Eleventh Circuit Court of Appeals // *Seton Hall Circuit Review*, 2008, Vol. 5, Number 1.
 13. *Harper Fowler V. and Etherington, Edwin D.* Lobbyists before the Court // *University of Pennsylvania Law Review*, 1953, vol. 101, issue 8, p. 1172–1177.
 14. *Juliano R.* Policy Coordination: the Solicitor General as Amicus Curiae in the First Two Years of the Roberts Court // *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 2009, vol. 18, issue 2, p. 541–573.
 15. *Kessedjian C.* Sir Kenneth Bailey Memorial lecture: Dispute Resolution in a Complex International Society // *Melbourne University Law Review*, 2005, vol. 29, p. 765–808.
 16. *Koshner Andrew J.* Solving the puzzle of interest group litigation. Westport : Greenwood Press, 1998.
 17. *Krislov S.* The Amicus Curiae Brief: from Friendship to Advocacy // *The Yale Law Journal*, 1963, vol. 72, p. 694–721.
 18. *Laurin Y.* La consultation par la Cour de cassation de “personnes qualifiées” et la notion d’“amicus curiae” // *Semaine juridique éd. générale*. N° 38, 19 septembre 2001, p. 1709–1710.
 19. *Laurin Y.* La notion d’amicus curiae // *Gazette du Palais du 18/10/1988*, p. 700–702.
 20. *Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V.* Civilinio proceso teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003.
 21. *Lynch Kelly J.* Best Friends? Supreme Court Law Clerks on Effective Amicus Curiae Briefs // *Journal of Law & Politics*, 2004, vol. 20, issue 1, p. 33–76.

22. *Lowman Michael K.* The Litigating Amicus Curiae: When Does the Party Begin After the Friends Leave? // *American University Law Review*, 1992, vol. 41, issue 4, p. 1243–1299.
23. *Medina D.* Amicus Curiae - Amigo da Corte ou Amigo da Parte? São Paulo: Saraiva, 2010.
24. *Menétrey S.* L'amicus curiae, vers un principe commun de droit procédural? Paris: Dalloz-Sirey, 2010.
25. *Menétrey S.* L'immixtion de tiers amicaux dans le mécanisme juridictionnel // *Cahiers de Droit*, 2004, vol. 45, issue 4, p. 729–766.
26. *Munford Luther T.* When Does the Curiae Need an Amicus? // *Journal of Appellate Practice and Process*, 1999, vol. 1, issue 2, p. 279–284.
27. *Murray C.* Litigating in the Public Interest: Intervention and the Amicus Curiae // *South African Journal on Human Rights*, 1994, vol. 10, issue 25, p. 240–259.
28. *O'Connor C. and Epstein L.* Court Rules and Workload: A Case Study of Rules Governing Amicus Curiae Participation // *The Justice System Journal*, 1983, vol. 8, issue 1, p. 35–45.
29. *Ragauskas P.* Teisė dalyvauti valdant šalį ir kitaip tvarkant viešuosius reikalus // Žmogaus teisės Lietuvoje (autorių kolektyvas; sudarytojas A. Čepas). Vilnius: JTVP, Teisės institutas, UAB „Naujos sistemos“, 2005.
30. *Ruder David S.* The Development of Legal Doctrine through Amicus Participation: The SEC Experience // *Wisconsin Law Review*, 1989, issue 6, p. 1167–1192.
31. *Rehnquist William H.* The Supreme Court. New York: Knopf, 2001.
32. *Simpson Reagan W. and Vasaly Mary R.* The Amicus Brief: How to Write It and Use It Effectively. 3rd Edition. Chicago: American Bar Association, 2011.
33. *Williams S. and Woolaver H.* The Role of the Amicus Curiae before International Criminal Tribunals // *International Criminal Law Review*, 2006, vol. 6, p. 151–189.

II. Teismų sprendimai ir kiti teisės aktai

34. Karalienės Suolo teismo sprendimas byloje *Allen v. Sir Alfred McAlpine & Sons Ltd.* [1968] 2 QB 229, p. 266.
35. Jungtinių Amerikos Valstijų 5 apygardos Apeliacinio teismo sprendimas byloje *In re W. J. Estelle, Jr., Director, Texas Department of Corrections, et al.* 516 F.2d 480 (5th Cir. 1975) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ftp.resource.org/courts.gov/c/F2/516/516.F2d.480.75-1464.html>>.
36. Jungtinių Amerikos Valstijų 6 apygardos Apeliacinio teismo sprendimas byloje *United States v. Michigan*, 940 F. 2d 143 (6th Cir. 1991) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://ftp.resource.org/courts.gov/c/F2/940/940.F2d.143.90-1537.90-1367.90-1366.html>>.

37. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. liepos 22 d. nutarimas „Dėl 1994 m. birželio 15 d. įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos referendumo įstatymo pakeitimo ir papildymo“ 1, 9, 12 ir 39 punktų nuostatų, kuriomis buvo pakeisti ar papildyti referendumo įstatymo 1, 9, 12 ir 32 straipsniai, atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 1994-07-27, Nr. 57–1120.
38. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006-01-19, Nr. 7–254.
39. Rules of the Supreme Court of the United States. Adopted at 12th of January, 2010; Effective from 16th of February, 2010 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.supremecourt.gov/ctrules/2010RulesoftheCourt.pdf>>.

III. Kiti šaltiniai

40. Australijos žmogaus teisių komisijos funkcijų apibūdinimas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.hreoc.gov.au/legal/submissions_court/index.html>.
41. *Black Henry C.* A Law Dictionary (2nd ed.). St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1910. [Black's Law Dictionary].
42. *Bouvier J.* A law dictionary, adapted to the constitution and laws of the United States of America, and of the several states of the American union; with references to the civil and other systems of foreign law. Vol. 1. Philadelphia: Deacon & Peterson, 1854.
43. *Braudo S.* Dictionnaire du droit privé [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.dictionnaire-juridique.com/definition/amicus-curiae.php>>.
44. Encyclopaedia Britannica [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/20554/amicus-curiae>>.
45. *Garner Bryan A. (ed.)*. Black's Law Dictionary (8th ed.). Thomson West, 2004.
46. Respublikos Prezidento spaudos centro 2010 m. spalio 4 d. pranešimas spaudai „Visuomenės dalyvavimas teismų veikloje – skaidresni teismų procesai“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lrp.lt/lt/spaudos_centras_392/pranesimai_spaudai/visuomenes_dalyvavimas_teismu_veikloje_-_skaidresni_teismu_procesai.html>.

Petras RAGAUSKAS
Law Institute
Senior Research Fellow

AMICUS CURIAE IN FOREIGN LEGAL SYSTEMS AND INTERNATIONAL LAW: ANALYSIS OF (DIS)QUALIFYING FEATURES AND RELATED LEGAL PHENOMENA

Summary

This article deals with some aspects of *amicus curiae*, phenomenon which is almost unknown in Lithuanian positive law and its jurisprudence. The article presents the spread of this legal phenomenon (at this stage mostly indirectly by giving examples on its various aspects) and its basic elements in legal systems of different foreign countries as well as in international law. A variety of different *amicus players* is being discussed alongside with analysis on their differences from parties to the dispute, interveners, experts and witnesses. A characterisation of interaction between *amicus curiae* and lobbying is provided as well.

It is possible to analyse the *amicus curiae* in different aspects: social, legal, political, cultural, etc. But it seems that one of the most advantageous possible manifestations of *amicus curiae* in Lithuania could be connected with enhanced openness of the Court. This instrument seems to be quite universal, simple, cheap and effective in the sense of enhanced democracy and civil society. Unfortunately the institution of *amicus curiae* and possibilities to use it hasn't been broadly discussed in Lithuania yet. Thus the article aims to give some comparative and analytical presuppositions as much as to make some kind of introduction for such a discussion in Lithuania.

At the sight of various jurisdictions it is obvious that the concept of *amicus curiae* is manifold and its certain elements may have significant differences. On the other hand it should be remarked that legal regulation of this form of involvement to the judicial process is rather poor or doesn't exist at all (depending on certain jurisdiction). It looks like a paradox to see that even in United States of America – legal system where *amicus curiae* is supposed to be most widely used – this legal phenomenon has no strict and clear regulation, neither in the sense of statutes, nor in the sense of common law; to make it clear even today courts do demonstrate contrary positions in some important aspects. However the lack of regulation and the interrelated lack of legal clarity (at least in some aspects) of the legal institute of *amicus curiae* should not be seen as a shortcoming only, for it also creates wider possibilities for versatility in gap filling and problem solving during the judicial process.

One of the most important questions – whether *amicus curiae* is a selfless servant to the Court with no interest of his own and with the only task to preserve the honour of the Court, or whether he is an actor which is able (or even more – designed) to defend some specific interests. The usual answer in contemporary legal systems is that such an interest at least should not disqualify a person as *amicus curiae*. However there are quite divergent versions concerning the limits and acceptable character of allowed interest (including version that

person which could not demonstrate sufficient interest should not be accepted as *amicus curiae*, for example, if the interest is merely academic).

There are rules of limitation in different legal systems which prescribes that *amicus* is not a party to a lawsuit and differs from an intervener, that he is not an expert or witness. But the reality doesn't allow making a strict disjunction between *amicus curiae* and these actors. There are situations when these positions intertwine. Such distinction is even less likely to be indispensable when you see how often *amicus* is invoked to fill the gaps or solve some difficult situations (to defend the interests of third party which do not or even could not come and stand before the Court; to represent the actual interests of defendant which refuses to have a lawyer etc.).

The role of *amicus curiae* could be performed by very different actors. These actors may vary from state or municipal institutions to individuals, from intergovernmental organisations to universities, from religious organisations to trade unions, etc. Nevertheless the practice boldly indicates that *amicus curiae* have strong ties with representation and advocacy of public interests. It is very common to find that those public institutions *ex officio* empowered to represent public interests (like Solicitor General) are at the first rank of *amici* which plays the most important role. Attributed rights or at least actual role of private *amici* seems to be a far lesser one.

Also it is important for the democratic process that *amicus curiae* has a potential to channel relevant information (including political information) to the Court in order to empower this branch to weight it and to foresee the wider impact of its decisions. Few years ago the Constitutional Court of the Republic of Lithuania has "pushed" our legal system towards the doctrine of *stare decisis* (which is essential to the precedent law system) the perspective of such channelling could be notably useful and advantageous.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2011 m. vasario 28 d.